

בס"ד

זכיתי ללמד חומש שמות שלוש שנים.

בדף הקשר להורים כתבתי את ביאורי הפסוקים. כל מה שמובא בהערות למטה, הם דברים שמיועדים לי ולא צורפו לדף הקשר.

הדברים 'אותנטיים', לא כל דבר מיועד לרבים. אך העדפתי להשאירם כך, ולא לעבד את כל החומר.

ביאורי הפסוקים הם על פי: רש"י, שפ"ח, ספורנו, רשב"ם, אבע"ז, רמב"ן, אוה"ח. בנוסף עברתי על "אוצר מפרשי הפשט", על רש"י כפשוטו, על חלק ניכר מאוצר המדרשים ועוד. נעזרתי בדפי הקשר של הרב נחום אריאל (מנהל ת"ת "יסדת עז") שלימד בכיתה המקבילה.

הסברי פסוקים מתוך דברי רש"י הובאו ללא ציון המקור, כי סתם כך הדברים מבוססים על רש"י הקדוש.

כמובן, כל הסברי הפסוקים הם על פי רוח חוברות מורשה ורבניה שמהם אני שואב את דרך הלימוד (כוונתי היא באופן כללי, אך איני מתכוון שזה המשך ישיר לחוברות מורשה, יש כאן סגנון שונה).

הערות חשובות לקורא:

1. הרבה פעמים דברים נכתבו במהירות, לכן יתכנו הסברים לא נכונים ולא מדויקים, ומקורות שגויים. אנא – אל תאמין למה שכתוב בלי שפתחת במקור.
2. מטרת הדברים אינה לגרום לעצלות. אין ספק שכל מלמד חייב ללמוד בעצמו את פירושי הראשונים והאחרונים.
3. בכיתתי בדרך כלל הסברתי בשיעורים את מה שכתוב, אך לא בהכרח שזו הדרך הנכונה. יכול להיות שעדיף להסביר הרבה פחות, ובכל זאת הלימוד והדקדוק בכל מילה חשובה למלמד ומתוך כך לתלמיד.
4. אשמח מאוד לקבל הערות בטלפון 0546754725 או במייל odeyaaro@gmail.com (מנחם אליהו. ת"ת יסדת עז. ירושלים עיר הקודש).
5. מי שמעוניין בהסברי הפסוקים לבראשית או בדפי עבודה אשמח להעביר.

הסברי הפסוקים

פרשת שמות

כיתה ב'1

התרבות ישראל. דגשים: אהבת ד' לעמו. המעבר מיחידים לעם (להמון אנשים), ויחד עם זאת הירידה הרוחנית, קיום הבטחת ד' "ואעשך לגוי גדול".

פרק א' (א) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - התורה חוזרת בקצרה על סוף חומש בראשית – על יצירת עם ישראל במצרים.² (ע"פ הרמב"ן). **הַבָּאִים מִצְרֵימָה אֶת יַעֲקֹב –** שבאו עם יעקב. **אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ –** איש ומשפחתו. ולמה מנאם? מרוב שד' אוהב אותנו. (כמו שכל אחד אוהב לספר מי האחים שלו).³

(ב) רְאוּבֵן שְׁמֵעוֹן לֵוִי וַיהוּדָה:

(ג) יִשָּׁשְׁכָר זְבוּלֹן וּבִנְיָמִן – הקדים את בן רחל לבני השפחות כי מונים קודם את בני האמהות ואח"כ את בני השפחות. (חזקוני) יוסף לא נכתב כפי שיבואר בהמשך.⁴

(ד) דָּן וְנַפְתָּלִי גָד וְאָשֵׁר:

(ה) וַיְהִי כָּל נֶפֶשׁ – בגלל שהיו מאוחדים כתוב נפש. **יִצְחָק יָרָךְ יַעֲקֹב –** צאצאי יעקב. **שְׁבַעִים נֶפֶשׁ וַיּוֹסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם –** ויוסף לא נכתב ברשימת השבטים, כי הוא היה כבר במצרים (ע"פ תיב"ע).

(ו) וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אָחָיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא – כל ה70 נפש (רשב"ם). וכבר צדיקים כמו שהיה בדור ההוא אין. כל זמן שנשארו אנשים מהדור הראשון המצרים לא העיזו להרע להם (אוה"ח, רש"י ו'ט"ז)

(ז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ – הולידו (מלשון פרי). **וַיִּשְׁרְצוּ –** ילדו המון, כמו שרצים (היו אף שילדו 6 בכרס ראינו שיש ספסוק 6 דברים כנגד 6 בנים). **וַיִּרְבּוּ –** כולם נשארו בחיים וכך הם התרבו. בדרך כלל כשיוולדים כמה ילדים חלק מתים. (מלבי"ם)⁵ **וַיַּעֲצֻמוּ –** היו חזקים, עם עצמות חזקות. [אע"פ שילדו הרבה שבאופן טבעי צריכים להיות חלשים, היו חזקים. העמ"ד]. **בְּמֵאֵד מֵאֵד –** כ"ז יהיה המון המון. **וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם –** ארץ מצרים התמלאה מהם.⁶

ניסיון הכליה של ישראל. דגשים: מסירות נפש של ישראל ללדת עם כל הקושי. עזרת ד' לעמו שכשמתענים דווקא מתרבים. ובעיקר – העינוי הגדול שהיה לעם ישראל.

[דיברנו על 9 רמות של גזירות: אמר שיעבוד איתם, מס חודש בשנה, עבודה קשה בפיתום ורעמסס, עבודת מלאה למצרים, עבודת גברים לנשים, הכנת טיט ולבנים בעצמם, עבודת האדמה, המילדות, השלכת הילדים ליאור.]

(ח) וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ – ממש. **עַל מִצְרַיִם אָשֵׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף –** עשה עצמו שלא ידע (רש"י), כאילו לא זכר את כל הטובות שיוסף עשה למצרים, הרי רק בזכותו יש מצרים, ובזכותו כל השדות שייכות למלך מצרים והוא נהיה כזה עשיר. כמו כן הוא לא זכר את גדולתו ומידותיו הטובות של יוסף. ולא הכיר טובה (סוטה יא).

(ט) וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ – אל העם המצרי. מסתבר שדיבר עם השרים והאנשים החשובים של המצרים.⁸ **הֲנִי עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעַצִּים –** מתרבה ומתחזק. **מִמֶּנּוּ –** ולבסוף הוא יהיה יותר ממנו (מלבי"ם). בדרך כלל מי שמתרבה הוא נעשה חלש, אך העם הזה גם מתרבה וגם מתחזק (מלבי"ם).

¹ מהרב נחום עד ג'ו'. ד"י – ה"ג

² הרחבה: כמו מי שמספר סיפור, למחרת הוא חוזר קצת על מה שסיפר אתמול וממשיך.

³ הרחבה: כמו שאני אומר לילדים שלי בקר צהרים וערב "אני אוהב אותכם הכי בעולם", ומונה אותם אחד אחד. ואפילו שהם יודעים אני חוזר שוב ושוב.

⁴ פתיחה: איזה 2 שאלות יש על השמות של השבטים? א. אפה יוסף ב. מיקום בנימין.

⁵ תשע"ג: גדלו מהר, וכך ילדו בגיל צעיר מאוד. [רשב"ם]

⁶ לא ברור אם בגושן (אבע"ז), או בכל מצרים (העמ"ד).

⁷ תשע"ג: תיארונו את ההתרבות, ואיך המצרים לא מבינים מה קורה.

⁸ מדרש: היועצים היו בלעם, איוב ויתרו. בלעם יעץ, איוב שתק, יתרו ברח למדין.

(י) **הָבָה נִתְחַקְמָה לּוֹ** – לעם. בואו⁹ נעשה תחבולות ותחכומים (רמב"ם במו"נ) לגרום לו שלא להביא ילדים. **פֶּן יִרְבֶּה** – כדי שלא יתרבה¹⁰. **וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה** – כשתהיה (אונקלוס) **מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ**¹¹ **וְנִלְחַם בָּנוּ** – הוא ינצל את ההזדמנות להלחם בנו. **וְעֵלָה מִן הָאָרֶץ** – יבזז אותנו ויעלה לארץ כנען (רמב"ן). כמובן זו עלילת שוא, ועם ישר והגון כמו עם ישראל לא יעשה דבר כזה.

(יא) שאלתי את התלמידים מה כדאי לעשות כדי שלעם ישראל לא יהיו ילדים [אמרתי להם – אתם עכשיו היועצים של פרעה, הם לא הסכימו...]? הרעיון הכי טוב – להרוג את כל הבנים. אך פרעה חשש שכל המצרים יכעסו עליו – למה להרוג עם שלם? לכן הרעיון שלו היה לענות אותם ואז הם לא יביאו ילדים, גם כי הם לא יהיו בבית בשביל להביא ילדים וגם כי לא ירצו להביא ילדים שרק יתענו. אך גם לענות אותם סתם כך פתאום אי אפשר, לכן אומרת הגמרא שבהתחלה פרעה ניסה לשכנע אותם ואמר להם (חזקוני בין 2 מדרשים): בואו לעזור לי לבנות, בני ישראל אנשים טובים באו לעזור. פרעה גם אמר להם אתם תקבלו על כל לבנה סכום כסף. למחרת, אחרי שהם עבדו קשה מאוד בשביל לקבל את הכסף אמר להם פרעה – מהיום אתם חייבים לעשות זאת, מס למלכות. **וַיִּשְׁמְעוּ עָלָיו** – על עם ישראל. **שָׂרֵי מִסִּים**¹² – שיהיו אחראים לזה שעם ישראל ישלם מיסים. ומה יהיו המיסים? לעבוד. (רמב"ן) **לְמַעַן עֲנֹתוּ בְּסִבְלָתָם** – בשביל לענות את עם ישראל בעבודה שהמצרים מעבידים אותם (אונקלוס). **וַיִּבְּנוּ** – עם ישראל. **עָרֵי מִסְכָּנוֹת** – מחסנים לשים אוצרות תבואה וכסף וזהב (ע"פ מדרשים). **אֵת פְּתֵם וְאֵת רַעְמָסֵס** – שני ערים בנויות, ששיפצו אותם, שיתאימו לשמש בתור אוצרות.¹³ (שמנו לב שאין זה רעמסס שם גרו עם ישראל, יש הבדל בניקוד).

(יב) **וְכַאֲשֶׁר יַעֲנֶנּוּ אֹתוֹ** – וככל שענינו אותו יותר. **פֶּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ** – כך הוא התרבה והתחזק יותר. **וַיִּקְצֹוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** – מאסו בחייהם (נ"ל – 'קץ' במשמעות סוף לחיים), כיוון שראו שהם לא מצליחים לכלות את בני ישראל [כך בכל הדורות מנסים הגויים לנצח אותנו ולא מצליחים, והם לא מבינים – איך אנחנו לא מצליחים, הרי אנו רבים והם מעטים. הרחבנו]¹⁴.

(יג) **וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם** – כיוון שלא עזר, ועם ישראל המשיך להביא ילדים לעולם, הגבירו את העינוי – כל גוי יכול להיות אדון לכל יהודי (רמב"ן). ואם כן, גם אחרי שחזרו הביתה המשיכו להעביד אותם. **בְּפָרֹךְ** – בעבודות שמשברות את הגוף.¹⁵

(יד) **וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם** – עשו להם חיים מרים (מרור). **בַּעֲבֹדָה קָשָׁה** – אומרת הגמרא שנתנו לגברים עבודות נשים והפוך (סוטה יא). **בְּחֶמֶר וּבְלִבְנִים** – אמר להם פרעה – מעכשיו אתם מכינים את הטיט והלבנים, ועושים אותה כמות. **וּבְכָל עֲבֹדָה בְּשֹׁדֶה** – לחרוש ולזרוע. **אֵת כָּל עֲבֹדָתָם** – עם כל שאר העבודות שהיו צריכים לעשות (רשב"ם), לא הפחיתו להם מהעבודות האחרות. תיארונו אשה שיש לה 36 ילדים, כמה קשה לטפל בכולם. בעלה אומר לה – אולי נתגרש, א"א להביא עוד ילדים, תראי איך את נראית – חלשה וכו', זה בלתי אפשרי להביא עוד ילדים. האשה הצדיקה אומר – ד' התגלה לסבא של סבא שלי – יעקב אבינו ואמר לו שאנחנו נצא ממצרים, אני מאמינה שנגאל, ובשביל זה צריך להביא עוד ועוד ילדים לעולם. וכך היא ילדה עוד ששה, "בזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל".

המילדות. דגשים: מסירות נפש של המילדות. הדאגה של המילדות לתינוקות. החדש שעשה ד' להמיל את המילדות והשכר שנתן להם. האכזריות של פרעה.

(טו) פרעה רואה שזה לא עוזר ובנ"י ממשיכים להביא ילדים, והוא מחליט שצריך להרוג אותם. [עכשיו כבר בני ישראל דחויים בעיני המצרים ויותר קל לעשות זאת. ועדיין כרגע פרעה עושה זאת בסתר, בהמשך הוא יגזור להרוג את הזכרים בגלוי]. **וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִילֵדֹת הָעֵבְרִיֹת**¹⁶ **אֲשֶׁר נָשִׁים הָאֵחָת שֹׁפְרָה וְנָשִׁים הַשְּׁנִיֹּת פּוֹעָה** – יוכבד שהייתה משפרת את הוולד, מביאה מים חמים שוטפת ורוחצת את כל הלכלוך שיש בעת הלידה. ומרים שהייתה שרה לוולד. היו דואגות לילדים כאילו הם הבנים שלהם.

(טז) **וַיֹּאמֶר בְּיָלְדָכֶן** – כשתולידו, כשתעזרו ליולדת ללדת. **אֵת הָעֵבְרִיֹת** – בני ישראל נקראים עברים, כי הם באו מעבר לנהר. (אונקלוס – יהודיתא) **וּרְאִיתֶן** – אם זה בן או בת. **עַל הָאֲבָנִים** – על האבנים ששם האשה יולדת, עוד לפני שהאמא רואה את התינוק תהרגו אותו, וכך תוכלו להגיד לאמא שהוא נולד מת¹⁷ (אוה"ח). **אִם בֶּן הוּא וְהִמָּתֵן אֹתוֹ** – להמעית את עם

⁹ הוספה: יש 'הבה' מלשון 'תן', כמו "הבה לנו לחם", כאן הכוונה 'בואו'.

¹⁰ ע"פ רש"י י"ט: כ"א.

¹¹ תשע"ג: כיון שהוא שונה ממנו.

¹² חזקוני: אפה כתוב 'מס'?' 'ויהי למס עובד'.

¹³ הרחבה: אין זה רעמסס שעם ישראל ישב בה, זה בע' עם שוא וזה בפתח (אבע"ז).

¹⁴ פתיחה: נרדמתי על הכסא, ולפתע זמזום של יתוש. העפתי, נרדמתי ושוב חזר וכו' וכו' עד שקמתי והרגתי אותו, חזרתי לישון ופתאום שני יתושים וכו' וכו'. עד שבסוף אמרתי – "נמאס לי לחיות", כך המצרים, דומה ל"קצתי בחיי" של רבקה. [היה לי מחבב והכתי איתו גם ילדים, היה מאוד מוצלח].

¹⁵ פתיחה: הבאתי פריכיות אורז, שאלתי מה זה קשור ואמרתי שירגישו את השבירה של העבודה. אח"כ שאלתי איזה מאכל קשור בפסוק הבא לפסח? מרור. אח"כ אמרנו בבדיחה שגם צריך לאכול עדש בפסח, כי במכות יש עד"ש.

¹⁶ תלמידים תשע"ד: תלמיד מתוק שאל: איך היו שתי מיילדות לכל בני ישראל? תלמיד אחר ענה – כולם רצו ללכת רק אליהם. אמרנו שיש אומרים שהם היו השרות של כל המילדות, ו"א שמדובר במילדות של מצרים עצמה, ולא של גושן. וצ"ע. אומר הדעת זקנים, שפסוק כ' "ורב העם" בא לתלמידינו שלא יכול להיות שהם ילדו את כולם, שהרי אין יכולות לילד עם כה רב.

¹⁷ צ"ע: הקשה תלמיד: הרי אחרי כמה זמן ישימו לב שרק הנקבות בחיים?

ישראל. **וְאִם בַּת הִיא וְחָיָה** – תשאירו אותה בחיים, וזה לא נורא, כי היא תתחתן עם גוי ועם ישראל יעלה (אוה"ח). [למה לא הרג את הבנות? כי העם נקבע לפי הבנים, כי הבנים יכולים להילחם, כי האיציטגנים אמרו שיוולד בן שיושיע את ישראל ורצו להרוג אותו].

(יז) **וַתִּירָאֵן הַמִּיֻלְדֹת אֶת הָאֱלֹהִים** – המילדות פחדו מד' (כמו שבן ירא מאביו, לא פחד שמא יעשה לו משהו), ולא רק שלא שמעו לפרעה, אלא יותר מזה – **וַתַּחֲיִינָן אֶת הַיֻּלְדִּים** – התחזקו לדאוג לילדים עוד יותר – מזון מים, וכו'. שזה עזר לאימהות שיהיה להם יותר חלב (אבן עזרא).

(יח) **וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמִּיֻלְדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן מִדּוּעַ עָשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה** – שלא הרגתם. **וַתַּחֲיִינָן אֶת הַיֻּלְדִּים** – ויותר מזה, גם טיפלתם ודאגתם להם (הרב מרדכי אליהו¹⁸).

(יט) **וַתֹּאמְרֶינָן הַמִּיֻלְדֹת אֶל פְּרָעָה כִּי לֹא כְנָשִׁים הַמִּצְרַיִת הָעֹבְדֹת** – לא פחדו להגיד שהעבריות יותר טובות (מי שמכיר התייחסות לזה, אשמח לשמוע. במדרש מוזכר שעמדו איתנים מול פרעה). אך ודאי שיקרו כי זה פיקוח נפש. **כִּי תָיוֹת הָיָה** – הן יודעות להיות מילדות בעצמן (מיילדת נקראת 'חיה', כי היא מחיה את הילד, וגם כי היא מתנהגת כמו חיה שיודעת ללדת ולטפל בוולד בעצמה). **בְּטָרֶם תָּבוֹא** – עוד לפני שתבוא. **אֲלֶהֶן הַמִּיֻלְדֹת וַיִּלְדוּ** – כמובן במקרה של פיקוח נפש מותר לשקר.

(כ) **וַיֵּשֶׁב אֱלֹהִים לַמִּיֻלְדֹת** – ומה ההטבה (אוה"ח): **וַיָּרֶב הָעָם וַיַּעֲצֻמוּ מְאֹד** – נהיו חזקים. זה הכי משמח את המילדות¹⁹. דבר שני:

(כא) **וַיְהִי כִּי – כֹּאשֶׁר יָרְאוּ הַמִּיֻלְדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים** – משפחות חשובות: כהונה ולויה (אהרן ומשה), ומלכות (מדוד, שבא ממרים).

(כב) **וַיֵּצֵאוּ פְּרָעָה לְכָל עַמּוּ לְאֹמֶר** – פרעה רואה שהמזימה שלו לא מצליחה, אז הוא מגדיל לעשות וגוזר בגלוי. שיא האכזריות של פרעה. **כָּל הַבֶּן הַיֻּלֵּד – כָּל יֶלֶד מֵעַם יִשְׂרָאֵל הַיֹּאֲרָה – לִיאֹוֹר. תִּשְׁלִיכֵהוּ וְכָל הַבַּת תִּחְיֶינָן:**

לידת משה. דגשים: גדולת משה. מסירות הנפש של משפחתו. החסד של בת פרעה.

פרק ב' (א) **וַיִּלֶּךְ אִישׁ מִבֵּית לִוִּי – מִמִּשְׁפַּחַת לִוִּי, הִיָּה זֶה עֹמֶר בֶּן קֵהֵת בֶּן לִוִּי. וַיִּקַּח אֶת בַּת לִוִּי – יוֹכֶבֶד בַּת לִוִּי²⁰, בַּת 130²²** (נס שילדה), דיברנו על המשפחה המיוחדת שממנה יצא משה רבינו – לוי הוא לומד התורה החשוב בין האחים. קהת הוא החשוב בין ילדי לוי.

(ב) **וַתֵּהָרֵם הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּרְאֵהוּ אָתּוֹ כִּי טוֹב הוּא – טוֹב בְּגוֹפוֹ, כָּל אַבְרָיו שְׁלָמִים (אף שנולד ל 6 חודשים, רשב"ם), נִרְאָה יָפֵה (אבע"ן), הַבֵּית נִתְמַלֵּא אֹרֶחַ²³, רֹאֵתָה קְדוּשָׁה (רַבֵּנוּ בַחֲיִי)²⁴. וַתִּצְפְּנֶהוּ – הַחֲבִיאָה אוֹתוֹ (כִּמוֹ "וַתִּצְפְּנוּ" בִּיהוֹשֻׁעַ). שְׁלֵשָׁה יָרְחִים – שְׁלוֹשָׁה חֳדָשִׁים (מִלְשׁוֹן יָרַח).**

(ג) **וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצִּפְנִינוּ – כִּי גָדַל וְקָשָׁה לְהַחֲבִיא אוֹתוֹ / וַיִּשְׁמְעוּ אוֹתוֹ בְּכִיוֹ / כִּי עֲבָרוּ 9 חֳדָשִׁים וְהַמִּצְרִים יָבֹאוּ לַחֲפֹשׁ (סוּטָה יב)²⁵. וַתִּקַּח לוֹ תִּבְתָּ גִמְא – צִמָּח דּוֹמָה לְגוֹמִי, וְהוּא רַךְ²⁶, כִּי דָבָר קָשֶׁה עֲלוּל לְהִישָׁבֵר אִם יִתְקַע בְּאַבְנִים. הֵיוּ יוֹצְרִים מֵהַצִּמָּח הַזֶּה חוֹטִים, מַחֲבֵרִים אוֹתָם עַד שֶׁנּוֹצַרְתָּ תִּיבָה. מְכִינִים מִזֶּה גַם כְּלִי שֵׁיט (רִש"י כִּפְשׁוּטוֹ). וַתִּתְּמָרָה בְּחֶמֶר וּבְזָפָת – בְּתִיבַת נַח הִיָּה זָפֵת מְכַל הַצִּדִּדִּים בְּגִלָּל שֶׁהֵמִים הֵיוּ חֲזָקִים מְאֹד. אֵךְ כֹּאֵן הִיָּה טֵיט מִבְּפָנִים שֶׁלֹּא יִרְיַח רִיחַ רַע, וּזְפַת מִבְּחוּץ. וַתִּשָּׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד וַתִּשָּׂם בְּסוּף עַל שְׁפַת הַיָּאֹר – בְּקִנָּה סוּף, מוֹסוּוֹה שְׁמִי שֶׁהוּלָךְ בְּשֵׁפֶת הַיָּאֹר לֹא יִכּוֹל לְהַבְחִין בָּהּ. (רִשְׁב"ם). נִרְאָה שֶׁזֶה הִיָּה בְּמִקּוֹם שִׁישׁ מֵעַט מִים. תִּיאֲרֶנוּ אֵיךְ יוֹכֶבֶד מִסְרָה אֶת נַפְשָׁהּ לִשְׁמֵי אֶת מִשָּׁה בְּלִי שְׂאָף אֶחָד יִשִּׁים לָב, וְאֵף תִּכְנֶנָּה בּוֹא בְּכָל פֶּעַם ע"מ לְהַאכִּילוֹ.**

¹⁸ לבדוק אם זה גם בספורנו.

¹⁹ הרב נחום: ההטבה שפרעה האמין להם ובכך העם התרבה.

²⁰ תשע"ג: הלך בזריזות, ולא שם ליבו לגזרת פרעה (רמב"ן).

²¹ פתיחה: חידה – סבא שלי הוא גם סבא רבא שלי. מי אני? מהו הסבא שהוא גם סבא רבא?

²² הרחבה: 210 שנה מאז שבאו ישראל למצרים. משה רבינו היה בזמן יציאתו מן 80. לפי החישוב 130 שנה.

²³ ("וירא אלוקים את האור כי טוב").

²⁴ מדרש: מרים נתנבאה: "עתידה אימי שתלד בן שיושיע את ישראל". כיון שנתמלא הבית אורה עמד אביה ונשקה על ראשה אמר לה: "ביתי נתקיימה נבואתך". [כשהטילוהו ליאור טפחה אימה על ראשה ואמרה לה – היכן נבואתך?]

²⁵ הרחבה: איך המצרים היו מחפשים? היו מביאים תינוק מצרי, והיו גורמים לו לבכות, וכשהיה התינוק היהודי שומע אותו בוכה, היה מתחיל לבכות בעצמו (שמות רבה).

²⁶ הרב נחום: וגם שקלים לצוף.

(ד) **וַתַּעֲצֵב אֶחָתוֹ** - מרים (הייתה בת שש). **מִרְחָק** - שלא יבינו שהיא קשורה לתינוק הזה. **לְדַעַה מֶה יַעֲשֶׂה לּוֹ** - ידעה שינצל²⁷, אך לא ידעה איך.

(ה) **וַתֵּרֶד בַּת פְּרָעָה לְרַחֵץ עַל הַיָּאֹר**²⁸ - אל היאור (רש"י כפשוטו). היא הלכה אל היאור לרחוץ. מרים מופתעת לראות את בת פרעה, בדרך כלל בת פרעה לא הולכת לרחוץ ביאור, כי אין דרך בת מלך לרחוץ במקום שהרבים מצויים (מלבי"ם). תיארנו את הפחד הגדול של מרים - אם בת פרעה תראה את התיבה ודאי שתשליך את משה ליאור, ולא תעבור על מצוות אביה. **וַנַּעֲרָמֶיהָ** - השפחות שלה. **הִלְכָתָהּ עַל יַד הַיָּאֹר** - צמוד ליאור²⁹. הן שמרו מבחוץ שאף אחד לא יתקרב בזמן שבת פרעה שם (מנחה בלולה). **וַתֵּרָא אֶת הַתִּבָּה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת אֶמְתָּהּ** - את השפחה שלה. **וַתִּקְחָהּ**:

(ו) **וַתִּפְתַּח וַתֵּרָאֶהוּ אֶת הַיֶּלֶד וְהִנֵּה נֶעֶר בֶּכָה**³⁰ - ילד. כי גם תינוק נקרא 'נער' (רמב"ן), כיוון שנער ממעי אימו³¹. **וַתִּחַמַּל עָלָיו** - ראתה אור מיוחד שיש עליו, והחליטה לרחם עליו (מדרש). נס משמים שריחמה עליו (סוטה יב). דיברנו על הסכנה שהיא הסתכנה. סיפרנו את המדרש שהנערות אמרו לה - איך יכול להיות שהבת של גוזר הגזירה לא תקיים אותה, בת פרעה רוצה לזרוק, ולבסוף ד' מכניס בה רחמים והיא מחליטה להשאיר אותו בחיים³². **וַתֹּאמֶר מִיֶּלְדֵי הָעֶבְרִיִּים זֶה** - כיצד ידעה?³³

(ז) **וַתֹּאמֶר אֶחָתוֹ אֶל בַּת פְּרָעָה** - מרים מגלה את עצמה, אף שאינה יודעת מה כוונותיה המדויקות של בת פרעה. **הֲאֵלֶּךְ** - האם אלך. **וְקִרְאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקָת מֶן הָעֶבְרִיָּת** - כי משה לא ינק מאף גויה. שהרי הוא ידבר עם ד'. **וַתִּינַק לָךְ אֶת הַיֶּלֶד**:
(ח) **וַתֹּאמֶר לָהּ** - למרים **בַּת פְּרָעָה לָכֵי וְתֵלֶךְ הָעֵלְמָה** - כינוי למישהי צעירה, אך זה לשון של זריזות³⁴, היא כל כך שמחה בהצלחתו של משה, לכן היא רצה. **וַתִּקְרָא אֶת אִם הַיֶּלֶד** - לאם הילד.

(ט) **וַתֹּאמֶר לָהּ בַת פְּרָעָה** - ליוכבד. **הִילִיכִי** - תוליכִי, תקחי. **אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינֵקְהוּ לִי** - ואל תחששי מגזרת פרעה, כיוון שאת עושה זאת בשליחותי (מדרש). **וְאֲנִי אֶתֶּן אֶת שְׂכָרְךָ** - שהרי את מתאמצת בשביל להניק. **וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתִּנְיִקְהוּ** - תיארנו את מרים מגיעה ליוכבד ומספרת לה מי מצא את משה ומה היא אמרה לה. יוכבד מתרגשת מאוד, על ההצלה שד' הציל את משה, והיא שמחה לקבל את משה, וכעת היא אפילו לא צריכה להתחבאות. משה סופג בזמן הזה את הקדושה שבבית הוריו, והם אף מלמדים אותו על הבטחת ד' שעם ישראל יחזור לארצו.

(י) **וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד** - הגיע לגיל שנתיים (נ"ל רמב"ן). **וַתִּבְאֶהוּ לְבַת פְּרָעָה**³⁵ **וַיְהִי לָהּ לְבֵן** - היא אהבה אותו כמו בן (תיב"ע). דיברנו על הדאגה המיוחדת שדאגה למשה. **וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי כִּי מִן הַמַּיִם מָשִׁיתָהוּ**³⁶ - משיתי אותו - הוצאתי אותו.

עֲזִיבַת הָאֲרָמוֹן לטובת אחיו. דגשים: אהבת ישראל של משה. מסירות נפשו.

(יא) **וַיְהִי בַּיָּמִים הֵהֵם** - שעינו את עם ישראל. **וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה** - נהיה לאיש³⁷. לפני כן שכתוב 'ויגדל' הכוונה שהפסיק לינוק, וכאן הכוונה שנהיה לאיש. הוספנו את דברי רש"י שנהיה ממונה על בית פרעה. **וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו** - דיברנו על הויתור הגדול שלו בכל הטוב שהיה לו, והתחושה הגדולה שאלו אחיו. **וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם** - ראה את העבודה הגדולה שהם עובדים, והתמלא רחמים עליהם³⁸. **וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מֶכָה אִישׁ עֶבְרִי מֵאֶחָיו** - סיפרנו על הנוגשים שיש מתחתם עשרה שוטרים עברים שאחראים כ"א על עשרה מעם ישראל, הם צריכים להספיק כמות מסויימת ואם לא הספיקו הנוגשים מכים אותם.

²⁷ לברר מקור.

²⁸ תשע"ג: ראינו ברש"י שהמילים "על היאור" צריכות להיות לפני לרחוץ: ותרד בת פרעה ליאור לרחוץ.

²⁹ הוספה: האונקלוס מפרש "שפת היאור" ו"יד היאור" אותו תרגום.

³⁰ מדרש: מנהגו בנער שאינו בוכה, ובא גבריאלי והיכה למשה כדי שיבכה ותחמול עליו (שמות רבה). נע"ר - נאמן (במדבר י"ב:ז). ענו (במדבר יב:ג). רעה (שמות ג':א).

³¹ תלמידים תשע"ד: שאל תלמיד אהוב למה כאן כתוב נער ולקמן ילד? אמרנו שבאמת היה בו משהו שהוא כמו נער גדול. הרב נחום: שבכה בקול כמו נער.

³² הרחבה: תיארנו בתחילת הסיפור את מרים רואה את הנערות מדברות עם בת פרעה, היא כמעט זורקת ובסוף לא. מרים לא יודעת מה קורה בדיוק שם.

³³ תלמידים תשע"ד: א. רה"ק. ב. תוי פנים יהודים. ג. אור מיוחד. ד. לא ינק מאף גויה. ה. מצרי לא יסתיר את בנו ביאור (רמב"ן). הקשה על זה יפה תלמיד אחר - והרי מדובר ביום שהאיצטגנים אמרו שמשה יולד ואמרנו שבאותו היום פרעה גזר גם על המצרים, אם כן יכול להיות גם מצרי שלקח ליאור. ו. הוספתי - היה מהול (סוטה יב).
³⁴ וברש"י כפשוטו - אומץ וגבורה, ע"ש.

³⁵ תלמידים תשע"ד: - שאל תלמיד מתוק: למה לא השאירה אותו אצלה? הייתה יכולה לגלות לבת פרעה שהיא אמא שלו? תירץ ילד מתוק: כי יש תועלת שהוא יהיה בבית פרעה (ובאמת גרם לכך שלא יעבדו בשבת). הוספתי שהוא למד את דרכי המלוכה אצל פרעה, אך ילד הקשה עלי ואמר שא"ל ללמוד דרכי הנהגה ממלך גוי.

³⁶ חידה: שמות שלמדנו שהתורה מפרטת למה נקראו בשם הזה.

³⁷ בשמות רבה ה"כ: היה בן 12. הרב נחום הביא שהיה בן 13 או בן 20. באוצר המדרשים: 5,20,40,60,12,18,21,29,32,50.

³⁸ מדרש: סייע להם. שם תחבשות על הכתפיים שירד דם מהמשאות. נקה את עיניהם מהסיד שעף לעיניהם (כמה מדרשים באוצר המדרשים).

³⁹ מדרש: משה חישוב מתי שבת, ושכנע את פרעה שכדאי שינוחו יום אחד, כדי שיעבדו יותר טוב, וביקש את שבת.

(יב) וַיִּפֶּן כַּף זָכָה – הוא פנה, הסתכל לכאן ולכאן, לצדדים⁴⁰. וַיִּרְא כִּי – ש.. אֵין אִישׁ – שרואה אותו. וַיִּף אֶת הַמִּצְרִי – הוא היכה באגרוף (מדרש) והרג את המצרי. וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל – מסירות נפש עצומה, הרי לוקח קצת זמן להטמין בחול ויכול לגלות זאת מישוהו, אך משה לא יכל לסבול שמכים מישוהו מעם ישראל. אמרנו שזה מלמד כמה הוא מתאים לתפקיד הגואל (סיפרנו את הסיפור עם הגדי).

(יג) וַיֵּצֵא בָּיּוֹם הַשְּׁנִי – למחרת, או אחרי כמה זמן. וַהֲנֵה שְׁנֵי אַנְשִׁים עֲבָרִים נָצִים – רבים. הוספתי שנראה לי שזה הרבה יותר צינר אותו מהמקרה הראשון, כי כשאין אחדות בעם ישראל קשה מאוד להגאל (ע"פ המדרש על הדלטוריא). משה מצטער על הירידה הרוחנית הגדולה של עם ישראל. וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לָמָּה תִּפְּהָ רָעָךְ – למה תרצה להכות את רעך (ולא כתוב למה היכת). דיברנו על חומרת המרים יד על חברו אפילו בלא הכאה.

(יד) וַיֹּאמֶר מִי שָׁמָּה לְאִישׁ שׁוֹר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ – מחליט עלינו. הִלְהַרְגֵנִי – האם להרוג אותי. אֲתָה אָמַר – רוצה, חושב (רמב"ן, אב"ע"ז). כְּאִשָּׁר הִרְגָתָ אֶת הַמִּצְרִי – האם אתה חושב להרוג אותי בגלל שאני מכה את חבר שלי, כמו שהרגת את המצרי בגלל שהכה את היהודי? וַיִּירָא מֹשֶׁה – פחד, כי היו שם מצרים ששמעו אותם אומרים את זה על משה, ואז המצרים האלו ילכו ויספרו את זה⁴¹. וַיֹּאמֶר אֲכֶן – באמת (אונקלוס). נִוְדַע הַדָּבָר – התפרסם שהרגתי את המצרי.

(טו) וַיִּשְׁמַע פְּרָעָה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה – את מה שעשה משה. וַיִּבְקֹשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה – רצה להורגו. וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פְרָעָה – פרעה שם המון מלכודות וחיילים וכו' וד' עזר למשה לברוח⁴². וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן – הוא הלך לגור מדין. וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר – והתיישב שם לנוח על באר מים. [מזכיר את אליעזר ויעקב שהגיעו לבאר ושם מצאו את הזיווג]⁴³.

הבריחה למדין. דגשים: החסד של משה. הכרת הטוב של רעואל.

(טז) וּלְכַתֵּן מִדְיָן – יתרו, שהיה איש חשוב במדין. הוספנו גם שהיה כומר לע"ז, וגילה שזה שקר, (אמר להם אני זקן, תעמידו מישוהו אחר, אך הבינו שזה בגלל שהוא חזר בו, נידו אותו ולכן לא היה אף אחד שרעה את הצאן שלו, ולכן בנותיו היו צריכות לרעות (מדרש), אך עדיין הוא היה חשוב, חשוב ומנודה (הרב נחום). שָׁבַע בְּנוֹת וַתְּבַאֲנָה וַתִּדְלָנָה – שאבו (מהמילה לדלות באה המילה דלי). וַתְּמַלְאֲנָה אֶת הַרְהָטִים⁴⁴ – הבריכות, שופכים לשם את המים ומשם הצאן שותה. לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן:

(יז) וַיִּבְּאוּ הָרָעִים וַיִּגְרְשׁוּם – אחרי שהן מילאו לעצמן את המים. הן חשבו שישפיקו להשקות את הצאן, אך הן הספיקו רק למלאת וכבר הרועים הגיעו וניסו לגרשן (רמב"ן). ולמה גירשו אותן? כפי שאמרנו נידו את יתרו בגלל שעזב את הע"ז. וַיִּקָּם מֹשֶׁה וַיּוֹשַׁעַן – אמר: דרך אנשים שהם דולים והנשים משקות, וכאן זה הפוך (מדרש). משה לא פחד מהרועים. בדרך כלל לא שומעים למי שאומר תוכחה, אך בזכות הצידקות שלו - שהרגישו שהוא ממש כואב את כאבן - שמעו לו. וַיִּשָּׁק אֶת צִאֲנָם – לא הסתפק בזה ששכנע את הרועים אלא גם עזר להם להשקות, וכשנגמר להם המים אף הוסיף מים. (כמו שכתוב בפסוק י"ט). (יח) וַתְּבַאֲנָה אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן – שם נוסף ליתרו⁴⁵. וַיֹּאמֶר מִדּוּעַ מִהֲרַתֶּן בָּא הַיּוֹם – שבזכות עזרתו של משה באו מוקדם אפילו יותר מהמים בהם הרועים לא מגרשים אותם.

(יט) וַתֹּאמְרֵן אִישׁ מִצְרִי – שהיה לבוש כמצרי, שהרי גדל בבית פרעה. (וגם אמר להם שהוא מצרי, כי אם לא כן יגלו שהוא הבורח מפרעה, טור). הִצִּילֵנוּ מִיַּד הָרָעִים וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ וַיִּשָּׁק אֶת הַצֹּאן:

(כ) וַיֹּאמֶר אֶל בְּנֵיתָיו וְאִיו – היכן הוא. לָמָּה זֶה עֹזְבֶתֶן אֶת הָאִישׁ – הרי עשה איתכן חסד, ויש לכם להשיב לו כגמולו (ספורנו). קִרְאָן לוֹ וַיֹּאכֵל לֶחֶם – סעודה.

(כא) וַיּוֹאֵל מֹשֶׁה – משה נתרצה, הסכים. לְשִׁבְתָּ אֶת הָאִישׁ – עם יתרו. וַיִּתֵּן – יתרו אֶת צִפְרָה בְּתוּ לְמֹשֶׁה:

(כב) וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא – משה. אֶת שְׁמוֹ גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה – שאינה ארץ מולדתי (ספורנו). גרשם = גר שם, כלומר רחוק. משה לא שוכח את עמו ומרגיש רחוק מהם.

הזעקה לד'. דגשים: עם ישראל מתעורר לתפילה עקב הצרות. ד' אוהב את בניו וחפץ לגאולם.

⁴⁰ חידה: מה זה קשור לחנוכה? לאחד משירי חנוכה?
⁴¹ תשע"ו: פחד, כי הבין שמישהו ראה את המקרה, והדבר יכול להגיע לאוזניו של פרעה. בלשון רש"י משמע כמו שהסברתי, אך אחר ההתבוננות, ההסבר שכתוב למעלה שהוא בשם הרב נחום נראה יותר נכון. וכן במדרש אכביר (אוצה"מ י"ג), וצ"ע.

⁴² עיין גור אריה על רש"י ד"א שמבאר את דברי רש"י שד' עשה אותם אילמים וחרשים שאין הכוונה ממש, אלא שלא הבינו את הדברים נכון וכו' וכל זה באופן שאפשר למשה רבינו לברוח.

⁴³ צ"ע: מה גרם לו לשבת שם בבאר? אולי למד מיעקב אבינו שנזדווג על הבאר.

⁴⁴ חידה: אפה מוזכר עוד 'רהטים'?

⁴⁵ צ"ב: האם עדיף להסביר אבא כרש"י או סבא כרוב המפרשים.

(כג) וַיְהִי בַּיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם – תוך כדי ימי העינוי הרבים שהיו. (משה היה במדין כ-65 שנה⁴⁶). תיארונו את המצב הנורא שכל העם נולדו עבדים, הם לא הכירו משהו אחר, הם רק ידעו שסבא של סבא של סבא שלם היה "נשיא אלוהים" (אברהם אבינו). הדגשנו גם את הירידה הרוחנית של עם ישראל, שהם לא כל כך מאמינים בד'. הדגשנו גם את ה'הסתר פנים', מאז יעקב אבינו ד' לא דיבר עם אף אחד. **וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם** – עם ישראל מצפה לשינוי לטובה, אך לא כן – המלך החדש היה יותר גרוע. (רמב"ן). **וַיֹּאנְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה** – בגלל העבודה. זה שמת מלך מצרים הם ציפו לישועה, ולפתע נהיה יותר גרוע, זה גרם לצעקה גדולה. (רמב"ן). **וַיִּצְעֲקוּ** – צעקה כל הלב. אמרנו שמסתבר שאצל הצדיקים הייתה גם תפילה לד' ולא סתם צעקה (ע"פ האוה"ח וספורנו. הדגשנו יותר את התפילה שלהם). **וַתַּעַל שׁוֹעָתָם** – הכל לשון תפילה. **אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה** – ד' שמע את התפילה שבאה בגלל העבודה. סיפרנו על אבא שהרים את בנו על הכתפיים. מישוה שאל את הבן – אפה אבא שלך? הילד אמר – איני יודע. מה עשה האב? הוריד את הבן מכתפיו, לפתע בא אריה, הבן צעק – אבא, אבא. ראה האב שהבן זוכר אותו והרים אותו.

(כד) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ – הקב"ה חיכה שעם ישראל יתפלל אליו, ברגע שהוא מתפלל הוא ראוי להיגאל, ולכן כתוב שד' זוכר את הברית. [תלמיד נתן משל: כמו אבא שאומר לבן שלו – אני רוצה לתת לך ספר במתנה, הילד לא מתנהג יפה אז אבא שלו לא נותן לו את המתנה, כשהוא מתנהג יפה האבא אומר לו: "אני זוכר מה שהבטחתי לך", אין הכוונה שעד עכשיו הוא לא זכר]. הזכרנו שברית זה דבר שבטוח יהיה.⁴⁷ **אֶת אֲבֹרְהָם** – עם אברהם. **אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב:** **(כה) וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** – את הסבל שהם סובלים. **וַיַּדַּע אֱלֹהִים** – עד היום הקב"ה כאילו לא ידע את עם ישראל, הוא לא התגלה לעם ישראל, מאז האבות הקדושים עם ישראל לא שמע את שם ד'. עכשיו ד' מראה לנו שהוא יודע עלינו, מה קורה איתנו.

התגלות ד' בסנה. דגשים: נפגשנו עם תכונותיו הנפלאות של משה רבינו. ד' מתגלה לעמו ישראל אחר שנים רבות – לפני נבואת משה זכו רק האבות לנבואה.

פרק ג' (א) וּמִשָּׁה הָיָה רָעָה אֶת צֹאן יִתְרוֹ – למה הוא היה רועה? הכרת טובה ליתרו, חסד עם בנות יתרו שלא יעבדו הן (וביחוד שהרועים מגרשים אותם). **חֲתָנֹו פָּתָן מִדֵּיָן** – שהיה חשוב במדין. **וַיִּנָּהֶג אֶת הַצֹּאן** – הוביל את הצאן (כנהג). **אַחֵר הַמִּדְבָּר** – לקח אותו למדבר (רס"ג – לקצה בסוף המדבר). למה? שם זה הפקר, וגם שם יוכל להתפלל לד' וללמוד תורה (ובדומה לזה ברבנו בחיי ובאברבנאל). **וַיָּבֹא אֶל הַר הָאֱלֹהִים** – הר סיני ששם עתיד ד' להתגלות. **חֲרָבָה** – האדמה שם חרבה, כי זה מקום חם שרחוק מן היאור. (אבע"ז) הזכרנו שיש 5 שמות להר סיני. השם המקורי הוא הר חורב.

(ב) וַיֵּרָא – ויתגלה מלאך ה' אליו בלפת אש – מלאך זה שליח, שליח זה מתגלה בצורה של שלהבת אש. **מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה** – שיח קיצוני. **וַיֵּרָא וַהֲנֶה הַסֵּנֶה בָּעֵר בָּאֵשׁ** – דולק באש. **וַהֲסֵנָה אֵינֶנּוּ אֶפֶל** – לא נשרף. ואפילו גחלת אין (רשב"ם). ניסינו להיזכר אם עד אז היה נס על טבעי. נראה שזה הנס הראשון מעל הטבע (שכתוב במפורש בפסוקים). משה מתפלל מאוד.

(ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרָה⁴⁸ – אטה מדרכי, אלך ממקומי. **נָא** – עכשיו [לסור מ – להתרחק מ. לסור אל – לבוא מ.. אל (אבע"ז)]. **וְאַרְאֶה אֶת הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה** – המיוחד הזה. **מִדֹּעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנֶה** – למה הסנה לא נשרף. ראינו שיש כאן סתירה, כי לפני כן כתוב שהסנה בוער באש, ועכשיו משה אומר שהסנה לא בוער! ראינו שהאונקלוס מפרש בפעם הראשונה – דולק, ובפעם השנייה – נשרף. משה רבינו הלך בשביל, ולפתע ראה את הסנה בוער, הוא עזב את השביל וסר לראות.

(ד) וַיֵּרָא ד' פִּי סֵר – שמשה סר לראות – הקב"ה לא יכל להתגלות למשה תוך כדי שהוא רועה את הצאן, כי זה אולי יבהיל את משה, והוא לא היה מוכן לקבל את דבר ד', על ידי הנס משה היה מרוכז לנסות להבין מה הפלא שיש פה, משה מתרומם ויכול לשמוע את דבר ד' (לענ"ד). **וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים** – לאחר שמשה סר לראות, הקב"ה מתגלה⁴⁹. **מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה** – מתוך חיבתו (מלבי"ם, רש"י בראשית כ"ב:י"א)). **וַיֹּאמֶר הַנְּנִי** – לשון זריזות.

(ה) וַיֹּאמֶר אֶל תִּקְרַב הֵלָם – לכאן. **שֵׁל נְעֻלֶיךָ** – וגם היכן שאתה נמצא – הורד נעליך (כמו הכהנים בבית המקדש וכמו שלמדנו ביהושע. במקום מכובד מאוד לא נועלים נעלים). יש מדרגות בקדושה, אפה שהוא נמצא זה קדוש וצריך להוריד

⁴⁶ עיון: הפשטות משה התחתן עם ציפורה לקראת הסוף, שאם הסיפור עם ציפורה היה ישר כשברח אז למה אין להם ילדים עד לקראת היותו בן 80. עיון מפרשים.

⁴⁷ תשע"ג: יש 'זכירה' שמשמעותה לא לשכוח, יש 'זכירה' היא פעולה – זכור ועושה מתוך זה. ד' תמיד זכר את הברית, אך כעת הוא זוכר ומתוך כך גואל.

⁴⁸ חידה: אפה עוד כתוב "סורה"? "לא יסור שבט מיהודה". וכן לוט אומר למלאכים – "סורו נא". שיר של חנוכה (סורה חושך).

⁴⁹ תשע"ג: (ולא המלאך כמו שהיה בהתחלה), רמב"ן.

נעלים, אך קרוב יותר לסנה זה עוד יותר קדוש ואי אפשר אף לדרוך שם. כמו ההבדל בין הקודש לקודש הקודשים. **מַעַל** רָגַלְיָהּ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמָּת קֹדֶשׁ הוּא⁵⁰:

(ו) וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם – האלוקים של אבותיך⁵¹. אֱלֹהֵי אִבְרָהִם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב – המשגיח ומתגלה לאבות, וכעת הוא מתגלה למשה רבינו (אבע"ז). וַיִּסְתֵּר מִלְּפָנָיו – כיסה את פניו בידיו, כִּי יֵרָא מִהִבֵּית אֵל הָאֱלֹהִים – משה פחד להסתכל למקום בו מתגלת השכינה.

ציורי השליחות. דגשים: אהבת ד' את עמו ישראל.

(ז) וַיֹּאמֶר ד' רֹאה רֵאִיתִי – אני ראיתי, כתוב פעמיים להדגיש. אֶת עַמִּי עַמִּי – את השעבוד של העם שלי (אונקלוס⁵²). אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת צַעֲקָתָם שְ�מַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשָׁיו – שמעתי את הצעקות שהם מפני נוגשיו. נוגשיו – המצרים שהיכו את עם ישראל. כִּי יִדְעָתִי אֶת מִכְאָבִיו – מאז ומתמיד ידעתי את הצער של עם ישראל, עכשיו אני גם מראה את זה. [אני מרגיש את המכאובים של עם ישראל, "בכל צרתם לו צר" (ע"פ המדרש)], כך נ"ל כוונת רש"י וצ"ע.

(ח) וְאֶרֶד – לסנה (רשב"ם). לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְלְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהִוא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה – שמצמיחה פירות טובים (רמב"ן). וְרַחֲמָה – גדולה. אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ – נוזל מהפרות חלב ומהפרות דבש. אֶל מְקוֹם הַכְּנָעַנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנָעִי וְהַחִתִּי וְהַיְבוֹסִי:

(ט) וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי וְגַם רֵאִיתִי אֶת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם – מכים ומשעבדים אותם (כמו שכותשים שום). יש כאן שתי סיבות לגאולה: התפילה של עם ישראל, הרשעות של המצרים שמכים אותם ללא רחם.

(י) וְעַתָּה – ועכשיו, בעקבות מה שאמרתי לך (בדומה לזה בספורנו) לָכֵה וְאֲשַׁלְחֶךָ אֶל פְּרַעְיָה וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם – ותוציא את עם ישראל. ד' מבטיח למשה שהוא יצליח להוציא את עם ישראל.

אמירה ראשונה: מי אנוכי. דגשים: ענוותנותו של משה רבינו. אהבת ד' את עמו ישראל.

כהקדמה לפסוק זה דיברנו על מידת הענווה של משה רבינו – שהוריד י' במילה "והאיש משה ענו מאוד". סיפרנו סיפורים על ענווה של ת"ח.

(יא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים⁵³ מִי אֲנֹכִי כִּי אֵלֶךְ אֶל פְּרַעְיָה – א. אני רועה-צאן פשוט, ולמה יקבל אותי פרעה⁵⁴. וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם – ב. מי אני שאוציא את עם ישראל ממצרים⁵⁵, הרי אין להם שום זכות, הם לא לומדים תורה ולא מקיימים מצוות?

(יב) וַיֹּאמֶר⁵⁶ כִּי אֵהְיֶה עִמָּךְ – א. אין לך מה לחשוש מפרעה, אני אהיה איתך. וְזֶה לִּךְ הָאוֹת – הסנה הוא בשבילך הסימן, ההוכחה כִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ – זה הסימן שאני שלחתי אותך. שהרי איך יכול להיות סנה בוער באש ולא נשרף? אלא כיון שאני שלחתי אותו הוא עושה שליחותי, כך גם אני שלחתי אותך. בְּהוֹצִיאָךְ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה – ב. מה שאמרת שעם ישראל לא ראוי, לא כן! אמנם עכשיו הם לא מקיימים מצוות, אבל זה העם שעתידי לעמוד על הר סיני, להקריב שם קרבנות ושם יקבלו תורה [ולעיתיד בבית המקדש]. הם דומים לתינוק שכעת רק בוכה וכשיהיה גדול יהיה חשוב מאוד. הם דומים למרגלית בבז' שצריך לקרצף אותה. [הכל כבר צפון בקרבם]⁵⁷.

אמירה שנייה: מה שמו. דגשים: דאגתו של ד' לעמו. שם ד' המיוחד.

⁵⁰ תלמידים תשע"ו: והרי המקום לא קדוש? אדמה זו עתידה להיות קדושה, ולכן אסור לבזותה. תירוצ נוסך – הסנה קידש את המקום.
⁵¹ תשע"ד: הכוונה של האבות של כל ישראל, וכתוב "אביר", כי משה שקול כנגד כל ישראל. [שיש בו את כל התכונות המיוחדות שיש לכל יהודי בעם ישראל].

⁵² אמנם הסברתי את הצער, אך זה קשה להסביר בפרק ג' פסוק י"ז.
⁵³ הרחבה: דיברנו על כך שכשמישהו לא רוצה משהו הוא מוצא כל מיני תירוצים כדי שלא לעשות מה שמוטל עליו. דוגמה לדבר: אמא מבקשת מהבן שלה ללכת לזרוק את הפח. וכל פעם הוא מוצא תירוצ אחר, מתברר שפשוט הוא באמצע לשחק...

⁵⁴ ברש"י כפשוטו מבסביר דהבנת רש"י – איני יודע נימוסי המלכים, ול"נ כ"כ בפשט. ויש המפרשים זאת לקמן על "מי שם פה לאדם".
⁵⁵ הוספה: משה לא אומר – עם ישראל לא ראוי, אלא – מי אני שאוציא עם שאינו ראוי. כלומר – צריך מישהו יותר צדיק ממני שיוכל לרומם את עם ישראל. ודוק.

⁵⁶ פתיחה: שאלתי אפה מתחילה התשובה לשאלה השניה.
⁵⁷ הפעלה: חילקתי את כולם לשתי קבוצות: קבוצה אחת – משננת את השאלות של משה, קבוצה שנייה – עונה את התשובות. שאלה – תשובה, שאלה – תשובה.

(יג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים הִנֵּה אֲנִי בָּא – אֲנִי אָבֹא בְשִׁלְחוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶמְרָתִי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי – וַיִּשְׁאֲלוּ אוֹתִי מֶה שְׁמוֹ – לַפְעָמִים ד' נִקְרָא בְּשֵׁם אֵל שְׁדִי, לַפְעָמִים בְּשֵׁם אֲדֹנָת. כִּי ה'שֵׁם' זֶה הֵתְגַלֹּת (ע"פ אב"ע"ז ורמב"ן). באיזה שם ד' יקרא פה בגאולה הזאת? מֶה אָמַר אֱלֹהִים:

(יד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה – אֶהְיֶה עֲכָשִׁיו כְּאֲשֶׁר – כְּמוֹ שֶׁאֶהְיֶה תָמִיד. כְּלוּמַר: אֲנִי אֶהְיֶה עִם עַם יִשְׂרָאֵל וְאֶשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם עֲכָשִׁיו, וְאֶמְשִׁיךְ לַהֲיוֹת אִתָּם תָּמִיד⁵⁸. וְלָכֵן מֶה יִהְיֶה הַשֵּׁם שְׁלִי? וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם – אִם כֵּן הַשֵּׁם שֶׁל ד' הוּא – 'אֶהְיֶה'.

(טו) וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם – בַּפְּסוּק י"ג לֹא הוֹזְכַּר שֵׁם הוֹיָה, וְכֵאֵן מוֹזְכָּר. כִּי עַם יִשְׂרָאֵל יִכְלוּ לַחֲשׁוֹב ח"ו שְׁמִי שְׁגוּאֵל אוֹתָנוּ הוּא לֹא כָל יָכוֹל, אֲךָ לֹא כֵן, זֶה ד' שֶׁהִתְגַּלָּה לְאַבְרָהָם. זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זְכָרִי לְדוֹר דוֹר – שֵׁם י, ק, ו, ק, הוּא הַשֵּׁם הַחֲשׁוֹב שֶׁתָּמִיד יִזְכִּירוּ אוֹתוֹ. זֶה הַשֵּׁם שֶׁיִּהְיֶה לְעוֹלָם וְאוֹתוֹ יִזְכִּירוּ תָמִיד. אֲךָ א"א לִהְגִּיד אֶת הַשֵּׁם הַזֶּה אֲלֵא רַק לְכַתּוֹב, וְזֶה כּוּוֹנֵת הַפְּסוּק – הַשֵּׁם שֶׁל הוּא שֵׁם הַתְּנִיָּה וְמֶה מְזַכֵּרִים? שֵׁם אֲדֹנָת. [צָרִיךְ לִשֵּׁם לֵב שִׁילֵד קֶטֶן כְּשֶׁקוֹרָא לֹא יִקְרָא שֵׁם י, ק, ו, ק, כְּפִשׁוּטוֹ]^{59 60}.

פִּירוּט צִוּוּי הַשְּׁלִיחוֹת. דְּגִשִּׁים:

⁶¹(טז) לֵךְ וְאֶסְפַּתְּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל – תַּלְמִידֵי הַחֲכָמִים^{62 63 64} וְאֶמְרָתִי אֲלֵהֶם ד' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלֵי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב לֹאֲמַר פֶּקֶד פֶּקֶדְתִּי – זָכוֹר זִכְרָתִי (זְכִירָה פּוֹעֵלֶת). סִיפְרָנוּ שֶׁד' אָמַר לִיעֲקֹב אֲבִינוּ שִׁישׁ סִימָן שֶׁהִגּוּאֵל הוּא הָאֱמִיתִי, שִׁיִּאֲמַר "פֶּקֶד פֶּקֶדְתִּי", וְזֶה עֵבֶר מְדוּר לְדוּר לְמִי שֶׁהִיָּה מִגִּיל 13 אוֹ 20 (רַמְבַּ"ן), מִשֶּׁה לֹא יָדַע מִזֶּה, כִּיּוֹן שִׁיִּצָּא בְּעֶרֶךְ בְּגִיל 12, לָכֵן כְּשִׁיִּאֲמַר מִיָּלִים אֵלּוּ אֵפֶּ שֶׁלֹּא שָׁמַע אוֹתָם נָדַע שֶׁהוּא דוֹבֵר אֱמֶת (שְׁמוֹת רַבָּה פֶּרֶק ה' ב')⁶⁵. אֲתָכֶם – אֲנִי זָכוֹר שֶׁאֲתָם בְּנֵי הָאֲבוֹת, עִם קְדוּשָׁה. וְאֵת הַעֲשׂוֹי לָכֶם בְּמִצְוֹת – וְאֲנִי זָכוֹר אֶת הַצְּרוֹת שֶׁעוֹשִׂים לָכֶם.

(יז) וְאָמַר – וְלָכֵן אֲנִי אוֹמֵר (אֲבַע"ז). אֲעֲלֶה אֶתְכֶם מִצְרַיִם – מִשְׁעַבְדֵּי מִצְרַיִם (אֲוִנְקְלוֹס). אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָעַמִּירִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַיְבוֹסִי אֶל אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ – תַּלְמִידִים הַזְכִּירוּ שֶׁחֲסַר הַגִּרְגָּשִׁי, כִּי הֵם בָּרְחוּ בְּתַקוּפַת יְהוֹשֻׁעַ, וְכֵאֵן כְּתוּב אֶת הָעַמִּים שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל נִלְחַם נִגְדָם (רַמְבַּ"ן).

(יח) וְשָׁמְעוּ לְקֹלְךָ – כִּי תֹאמַר "פֶּקֶד פֶּקֶדְתִּי" (רַש"י). וְכֵאֵת אֶתְּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְאֶמְרָתָם אֵלֵי ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרָיִים נִקְרָה עָלֵינוּ – הִתְגַּלָּה אֵלֵינוּ⁶⁶. וְעַתָּה נִלְכָּה נָא⁶⁷ דָּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים – דָּרָךְ שְׁלֹקַחַת שְׁלוּשָׁה יָמִים, עַד הֵרָ סִינִי. בְּמִדְבָּר וְנִזְבַּחָה לַד' אֱלֹהֵינוּ – נִקְרִיב קֶרְבֵּן לְאֱלֹהִים שְׁלֹנוּ. וְלִמָּה לֹא אָמַר לָהֶם שֶׁד' אָמַר לָנוּ לַצֵּאת וְזֶה? כִּי לִזֶּה וְדֹאֵי פִּרְעָה לֹא יִסְכִּים (רַש"י). נִרְחִיב עַל זֶה בְּפִרְשַׁת בָּא בַּעַז"ה.

(יט) וְאֲנִי יִדְעָתִי – אֲנִי יוֹדַע שֶׁ... כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ וְלֹא בִּיד חֲזָקָה – פִּרְעָה לֹא יִסְכִּים לֹא בְּגִלָּל יָדוֹ הַחֲזָקָה, אֲלֵא בְּגִלָּל שֶׁאֲקַשֶּׁה אֶת לִיבּוֹ (פִּירוּשׁ אַחַד בְּרַש"י וְרַש"י)⁶⁸.

⁵⁸ הִרְחַבְתִּי: הִרְחַבְתִּי רַבּוֹת: סִיפְרִי עַל הַבַּת שְׁלִי שֶׁחִלְמָה שֶׁנִּעְלַמְנוּ לָהּ, בְּבִקְרָא אֲמַרְתִּי לָהּ – הָאֵם יִכּוֹל לַהֲיוֹת שֶׁנִּעְזָב אוֹתָךְ? אֲנַחְנוּ תָּמִיד פֶּה. אוֹתוֹ דָּבָר – ד' תָּמִיד אֵינָנוּ וְגַם כְּשֶׁקַּשְׁתִּי. סִיפְרִי עַל שׁוֹלְמִית חִיָּה ז"ל וְעַל נְעָמִי עֲנַבֵּר ז"ל. סִיפְרִי עַל הַמֶּשֶׁל שֶׁל הַפְּסִיעוֹת שֶׁכִּשְׁהוּ זֹג פְּסִיעוֹת אֶחָד הִיָּה זֶה בּוֹרָא עוֹלָם שֶׁהִרָם אֶת הָאֵשׁ עַל הַכְּתָפִים.

⁵⁹ הִרְחַבְתִּי: הִרְחַבְתִּי עַל קְדוּשַׁת שֵׁם הוֹיָה, דִּיבְרָנוּ עַל סוּפְרִי סַתֵּם שְׁטוּבִלִים לְפָנֵי כָל שֵׁם הוֹיָה. ⁶⁰ תַּשְׁע"ג: לְמַדְנָה אֶת דְּבַר רַש"י שֶׁחֲסַר ו' בְּמִלָּה לְעוֹלָם, לְלַמֵּד שֶׁשֵּׁם ד' צָרִיךְ לַהֲיוֹת נֶעְלָם. וְא"כ: זֶה שְׁמִי (י, ו, ק, ק) שֶׁהוּא נֶעְלָם, וְזֶה זְכָרִי (שֵׁם אֲדֹנָת) זֶה הַשֵּׁם שֶׁמְזַכֵּרִים.

⁶¹ פְּתִיחָה: חִילְקָנוּ עַל הַלּוֹחַ לְנוֹשָׁאִים: טִזִּי: הַדִּיבּוֹר לְזִקְנִים בְּשׁוֹרַת הַגּוֹאֹלָה. יח-כ: הַדִּיבּוֹר לְפִרְעָה. פִּרְעָה מְסַרְבָּ. מְכוֹת מִצְרַיִם. כֹּא: יִצְאָה בְּרִכּוּשׁ רַב. חֲזָרְנוּ עַל זֶה הִרְבָּה וּלְבִסּוֹף זֹאת הֵייתָ עֲבוּדָה לְמַחְבֵּרֶת. חֲשׁוֹב וְטוֹב.

⁶² מְקוֹר: עֵיין רַש"י כְּפִשׁוּטוֹ.

⁶³ תַּשְׁע"ג: (רַאֲיוֹנוּ שֶׁעַל ג' הָאֲבוֹת כְּתוּב "זִקֵּן" – זֶה קִנָּה חֲכָמָה). הַשָּׁנָה לֹא מִצָּאֵנוּ עַל יַעֲקֹב.

⁶⁴ תַּלְמִידִים תַּשְׁע"ד: שֶׁאֲלָנוּ: לְמָה דּוּוֹקָא אֶת הַת"ח? תַּלְמִיד מִתּוֹק – כִּי רַק הֵם יֹאמִינוּ. תַּלְמִיד חֲמוּד – שֶׁכֵּר עַל שֶׁהִיוּ שׁוֹטְרִים בְּמִצְרַיִם. תַּלְמִיד מְבָרִיק – זִקְנִים הַכּוֹוֹנָה בְּגִיל מוֹפֵלָג, כֹּאֲלוּ שֶׁהִיוּ בְּתַקוּפַת יוֹסֵף. הֵם וְדֹאֵי יֹאמִינוּ.

⁶⁵ הוֹסֵפָה וְהִרְחַבְתִּי: הִרְבֵּי יַעֲקֹב לְבִנּוֹ הִבִּיא בְּשִׁיעוּר אֶת דְּבַרֵּי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְקוֹטָנָא שֶׁמְקַשֶּׁה עַל הַרְמַב"ן וּמַסְבִּיר שֶׁלֹּא כָל אֶחָד שֶׁהִיָּה אוֹמֵר אֶת זֶה הִיָּה מְצִלִּיחַ לְגִרּוֹם לְהַחֲלִטָה. הַלְשׁוֹן הַזֶּה פֶּקֶד הִיא לְשׁוֹן מִיּוּחֶדֶת, פּוֹעֵל לֹא רִגִּיל, כְּמוֹ טְרוּף טוּרָף, זֶה לֹא עֵתִיד לֹא עֵבֶר וְלֹא הוֹוֶה. הַמְשַׁמְעוֹת זֶה-הַפְּעוּלָה הַפְּנִימִית שֶׁמְבִיָּלָה לְפִקְדָתִי. זֹהִי הַתַּעֲרָרוֹת מִיּוּחֶדֶת שֶׁרַק מִשֶּׁה מְסוּגֵל לְעִשׂוֹת. סִיפְרִי אַח"כ הִרְבֵּי יַעֲקֹב סִיפּוֹר מוֹפֵלָא שֶׁסִּיפֵר פַּעַם בְּמִשְׁמַרְשָׁה בְּרוּךְ דּוּבְדַבְנִי: בְּשֵׁנֵת תַּש"י הֵלֶךְ לְלוֹב לְהִבִּיא מִשֵּׁם יְהוּדִים. זֶה הִיָּה מְאוּד מְסוּקָן, הוּא שֵׁט בִּים יָחַד עִם פְּלִמְחֵי יִם, וְכִשְׁהִגִּיעוּ, הֵם נִשְׁאָרוּ שֵׁם – עַל הַסְּפִינָה וּבִיבְשָׁה, וְהוּא הֵלֶךְ לְבֵית הַכְּנַסֶּת, הוּא דִּיבֵר אִיתָם עַל הַקְּמַח מִדִּינִי וְכו', וְהֵם לֹא הָאֲמִינוּ, אֲזִי הוּא לֹא יָדַע מֶה לַעֲשׂוֹת. הִרְבָּ אֶר – הִרְבָּה מִשִּׁיחֵי שֶׁקֶר עֲבָרוּ פֶּה, הִנֵּה עוֹד אֶחָד. כִּיּוֹן שֶׁלֹּא הִיָּה לוֹ מֶה לַעֲשׂוֹת אָמַר לָהֶם – בּוֹאוּ נִתְפַּלֵּל מִנְחָה. וְתוֹךְ כִּדִּי תְּפִילָה, פְּתָאוֹם הֵייתָ הַתַּעֲרָרוֹת – הַמְתַּפְּלִילִים הַתַּחֲלִיל לְהִרָם אֶת קוֹלָם יָחַד, בְּתַחֲלִילָה בְּלִחַשׁ וְאֵט כְּשֶׁהִגִּיעוּ לְבִרְכַּת "תַּקַּע בְּשׁוֹפָר", כּוֹלֵם נִשְׁאָו קוֹלָם בְּקוֹל גָּדוֹל – 'תַּקַּע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וְכו', לְאַחֵר הַתְּפִילָה אֲרִזּוֹ כּוֹלֵם אֶת חִפְצֵיהֶם וּמִשְׁפָּחוֹתֵיהֶם וּבִאִישׁוֹן לִילָה הַתַּחֲמִיק וּיִצְאוּ יָחַד עִם בְּרוּךְ אֶת הָאֶרֶץ. כְּשֶׁהִגִּיעוּ בְּסִמְכוּת לִים פִּגְשׁוּ אוֹתָם הַפְּלִמְחִים וּנְיוּטוּ אוֹתָם לְסִפִּינָה. אַחֲרֵי שֶׁעָלוּ וְנִסְעוּ גִילְתָה אֲשֶׁה שֶׁשְׁכַּחָה אֶת בְּנֵה. הֵם לֹא יָדְעוּ הָאֵם לְחַזֵּר וּלְהִסְתַּכֵּן אוֹ לְהַמְשִׁיךְ, פְּלִמְחִיקָס הַחֲלִיט לְקַפּוֹץ לְמִים – הִרָם אֶת הַיֵּלֶד וְשֶׁב לְסִפִּינָה. לְאַחֵר שְׁנִים רַבּוֹת פִּגְשׁ בְּרוּךְ יְהוּדִי קֶבֶלָן בְּנִיָּה שֶׁטַּפֵּחַ לוֹ עַל שִׁכְמוֹ וְאָמַר לוֹ – דַּע לֶךְ, בְּזָכוֹתְךָ אֲנִי פֶה עֲכָשִׁיו!

⁶⁶ תַּשְׁע"ג: נִגְלָה עָלֵינוּ פְּתָאוֹם [בְּאֵר יִצְחָק עַל רַש"י]. הָאוֹה"ל מִדִּיִּיק מִלְשׁוֹן 'נִקְרָה' שֶׁהֵם אָמְרוּ לְפִרְעָה – אֵין לָךְ מֶה לְדַאֲוֵג, זֶה מִשְׁהוּ מְקָרִי, וְלֹא יִתְמִיד.

⁶⁷ יֵשׁ לְעֵינֵינוּ כָּל מְקוֹם שֶׁכְּתוּב נָא אִם זֶה עֲכָשִׁיו אוֹ בְּבִקְשָׁה. הַתַּרְגוּם גַּם כֵּאֵן כְּמוֹ כְּמַעַט תָּמִיד מִפְּרִשׁ עֲכָשִׁיו.

⁶⁸ תַּשְׁע"ג: אִם לֹא אֲטַפֵּל בּוֹ בִּיד חֲזָקָה. (פִּירוּשׁ בְּרַש"י).

(כ) וְשִׁלַּחְתִּי אֶת יָדִי – את כוחי. וְהִפֵּיתִי אֶת מִצְרַיִם בְּכָל נִפְלְאוֹתַי – בכל מיני מכות מופלאות, שכל מי שישמע יתפלא (ספורנו). אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ – בתוכו. וְאַחֲרֵי כֵן – אחר שיקבל את המכות. וְשִׁלַּח אֶתְכֶם: (כא) וְנִתַּתִּי אֶת חַן הַעַם הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרַיִם – שימצאו חן בעיני מצרים, שיכירו המצרים בערכם של עמ"י, שזה עצמו פלא. וְהָיָה כִּי תִלְכּוּן – כאשר תלכו. לֹא תִלְכּוּ רִיקָם – לא תלכו ריקים מרכוש. (שלא יאמר אברהם אבינו – "ועבדום" קיים, "ואחרי כן יצאו" לא קיים). (כב) וְשִׁאֲלָה – ובקשה (במתנה, רוב המפרשים). אֲשֶׁה – וה"ה גבר, אך כך מצוי יותר (אבע"ז). מִשְׁכָּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָה – שכינתה, שגרה איתה בבית (בבית נפרד באותו מתחם). פְּלִי כֶסֶף וְכֶלִי זָהָב – תכשיטי כסף וזהב לחג שתחוגו במדבר (רשב"ם). וְשִׁמְלַת יִשְׁמַתְּם עַל בְּנֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם אֶת מִצְרַיִם – תרוקנו אותה.⁶⁹

אמירה שלישית: שלושת האותות. דגשים: יכולתו של הבורא – ד' ממית ומחיה.

פרק ד' (א) וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר – משה אומר לד'. וְהָיָה – והרי (אונקלוס). לֹא יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקִלִּי – אמנם הזקנים ישמעו, כפי שאמר ד', אך משה טוען שעם ישראל לא יאמינו (אבע"ז).⁷⁰ כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ד' – בא משהו לא מוכר ובתוך המציאות החשוכה של מצרים, אחרי כל כך הרבה שנים שאין נבואה פתאום אומר שהוא נביא.⁷¹

(ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי ד' מַה זֶה בְּיָדְךָ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה – למה הוא שואל, הרי זה ברור? אלא בא לומר לו – כעת זה משה, רָאָה אֵיךְ זֶה יִהְיֶה לְמִשְׁהוֹ אַחֵר.⁷²

(ג) וַיֹּאמֶר הַשִּׁלִּיכְהוּ אֶרְצָה – לארץ. וַיִּשְׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה וַיְהִי לְנֶחֱשׁ⁷³ וַיִּנָּס מֹשֶׁה – ויברח משה. מִפָּנָיו – למה? הרי ד' הוא עשה את הנחש אז למה לו לדאוג? גם אדם שרואה נחש ברחוב לא יאמר זה מהד', אין מה לפחד.⁷⁴

(ד) וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וְאַחֲזוּ בַזָּנָב וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּחְזַק בּוֹ – משה שומע לדבר ד' ולא פוחד להחזיק בנחש. וַיְהִי לְמִשְׁהָ בְּכַפּוֹ:

(ה) תַּעֲשֶׂה אוֹת זֶה... לְמַעַן יֵאֱמִינוּ כִּי נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ד' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב – שהרי להם היו ניסים ונפלאות.⁷⁵

(ו) וַיֹּאמֶר ד' לוֹ עוֹד הֵבָא נָא – עכשיו / בבקשה יָדְךָ בְּחִיקָךְ – לא ברור אפה זה, מתחת הבגד בחזה, בשרוול או בבית השחי. וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחִיקוֹ וַיּוֹצֵאָהּ וַיִּהְיֶה יָדוֹ מִצְרַעַת פֶּשֶׁלֶג – צרעת לבנה.

(ז) וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ אֶל חִיקְךָ וַיָּשֻׁב יָדוֹ אֶל חִיקוֹ וַיּוֹצֵאָהּ מִחִיקוֹ וַיִּהְיֶה שְׂכָה פֶּשֶׁלֶג – היד חזרה להיות כמו כל הבשר שלו.⁷⁶ שִׁמְנוֹ לֵב שִׁלְפִּנִּי כֵן הָיָה כְּתוּב "וַיּוֹצִיאָהּ", ועכשיו כְּתוּב "וַיּוֹצִיאָהּ מִחִיקוֹ". כִּי בַּפֶּעַם הָרִאשׁוֹנָה הָיָה הַיָּד וְרַק אִזּוּ הָיָה נִהְפָּכָה לְהִיּוֹת מִצְרַעַת, וּבַפֶּעַם הַשֵּׁנִי – תוֹךְ-כִּדִּי הַהוּא מִהַחִיק הַיָּד חֲזָרָה. מִכָּאן לְמַדְנוּ שְׂמִידָה טוֹבָה מִמְּהֵרָה לְבֹא. הוֹסַפְנוּ שְׂאוֹתוֹת אֵלּוּ מִלְּמִדּוֹת שֶׁד' הוּא "מֶלֶךְ מִמִּית וּמַחִיָּה" – מִמִּית אֶת הַיָּד וּמַחִיָּה אֶת הַמֶּטָה (ספורנו).

(ח) וְהָיָה אִם – יש כאלו ש... (אבע"ז) לֹא יֵאֱמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֶל הָאֵת הָרִאשׁוֹן – אות זה סימן, הוכחה שד' שלח את משה. "לקול" – לציווי, שהאות הוא סימן עליו.⁷⁷ וְהֵאֱמִינוּ לְקֶל הָאֵת הָאַחֲרוֹן – השני, האחרון מבין השנים. (ראב"ם, כמו "ואת לאה וילדיה אחרונים")⁷⁸.

(ט) וְהָיָה אִם – יש כאלו ש... לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשֵׁנֵי הָאֵתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֶלְךָ⁷⁹ וְלִקְחַת מִמִּימֵי הַיָּאֵר וְשִׁפְכָתָהּ הַיִּבְשָׁה וְהָיָה הַיָּמִים אֲשֶׁר תִּקַּח מִן הַיָּאֵר וְהָיָה לָדֶם בַּיִבְשָׁתָהּ – כאשר יגעו ביבשת. שִׁמְנוֹ לֵב שְׂאוֹת זֹאת לֹא עֲשֶׂה מִשֶּׁה עֲכָשִׁיו, שֶׁהָיָה הוּא נִמְצָא בַּמִּדְבָּר וְאֵין שֶׁם מִים. בְּנוֹסֶף שִׁמְנוֹ לֵב שְׂבָאוֹת הַזֶּה הַדֵּם לֹא חָזַר לְהִיּוֹת מִים.

⁶⁹ תשע"ג: נספר בעז"ה על גביה בן פסיסא, שעם ישראל קיבלו על עבודתם, ונדגיש את דברי האבע"ז שהכל מאת ד' והוא ציווה להביא את הכל לעם ישראל.

⁷⁰ תשע"ג: הכוונה שאחרי שפרעה יסרב לשלח את ישראל, יאמרו בני ישראל – לא יכול להיות שד' שלח אותך, כי הוא אמר ויהי (ספורנו).

⁷¹ צ"ב: האם נכון לומר שאין נבואה או שאהרן כבר התנבא לפני כן, ואם כן, האם נבואתו הייתה לעצמו או גם לכל ישראל.

⁷² פתיחה: הסתרת טוש מתחת השרוול והחזקתי ביד עט. שאלתי – מה זה? אמרו לי עט, ואז אמרתי – לא נכון, זה טוש.

⁷³ תלמידים תשע"ד: – שאל תלמיד אהוב: אולי זה כשפים? אמרנו שהמכשפים לא יכולים לקחת מטה ולעשות שהוא יחיה. שאל תלמיד – אז למה עשה ד' שיהיו כשפים? עניתי בקצרה שאם היו רק ניסים בלי כשפים כולם היו ישר שומרים תורה ומצוות ולא היה ניסיון.

⁷⁴ תלמידים תשע"ד: שאל תלמיד אהוב: הרי מי שבורח מנחש רק מסכן את עצמו יותר, שהרי הנחש יותר מהיר? (העמ"ד – זה תנועה טבעית של האדם, אף שאין בה הגיון).

⁷⁵ הרחבה: לדבר על הניסים (הטבעיים) והשגחת ד' שהיו לכל אחד מהאבות.

⁷⁶ העמ"ד: יותר מאין שיד נראית בדרכי, וכך קרה לנעמן.

⁷⁷ הוספה: דיברתי בקול של אות שמדבר.

⁷⁸ צ"ע: ואולי מכאן הוכחה שכל אחרון בתורה הכוונה אחרי זה שלפניו, וא"כ ל"צ לומר אחרון מבין השניים.

⁷⁹ הוספה: פירוש – שאתה שליח שלי, ולעיל לקול האות. צריך לעיין בזה, עיין העמ"ד. ולפי הראב"ן שהאמינו בפסוק ח' מובן.

אמירה רביעית: לא איש דברים אנוכי. דגשים: ענוותנותו של משה. שהכל מד'.

(י) למשה קשה לקבל את השליחות, והוא ממשיך וטוען טענות: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ד' בִּי אֲדֹנָי - בבקשה ד' ⁸⁰. ⁸¹לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִי - אני לא איש שיכול לדבר טוב, ולא אצליח לדבר כראוי בפני פרעה (ספורנו). גַּם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלָשׁ גַּם מֵאֵז דְּבָרָךְ אֶל עַבְדְּךָ - כי ששה ימים עומד משה בסנה, ומבקש מהקב"ה שלא ישלח אותו. (יש כאן 3 ימים וה'גם' מוסיפים עוד 3 ימים), ועכשיו זה היום השביעי. הדגשנו שוב את ענוותנותו. ⁸²כִּי כְבֹד פֶּה וְכְבֹד לְשׁוֹן אֲנִי - כי הלשון והפה שלי כבדים, כבד זה מלשון קשה. קשה לי לדבר בגלל שאני מגמגם. (תלמיד הזכיר לנו את המדרש שמשה נכוה מהגחלת של פרעה ⁸³).

(יא) וַיֹּאמֶר ד' אֵלָיו מִי שָׁם פֶּה לְאָדָם - שיכול האדם לדבר. או מִי יָשׁוּם אֵלֶם או תִּרְשׁ או פֶּקֶח - שאווננו ועינינו פקוחות. או עֹרֵר הֲלֹא אֲנִי ד' ⁸⁴ - הרי אני ד'. אני קבעתי שתהיה מגמגם, ואני שלחתי אותך לפרעה, ובוודאי יהיה טוב.

(יב) וַעֲתָה - ועכשיו. לָךְ וְאֲנִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ - ואני אעזור לפה שלך, שדברייך ישמעו אצל פרעה (לא תגמגם או שאף שתגמגם ישמע אליך. מחלוקות במפרשים). וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תִּדְבֹּר - אלמד אותך מה להגיד.

אמירה חמישית. דגשים: הענוה הגדולה של משה ואהרן.

(יג) וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי - בבקשה. שְׁלַח נָא בְיָד תְּשַׁלַּח - תשלח בבקשה ביד מי שראוי לשלוח. ודאי שיש מי שראוי לשלוח יותר ממני. (רמב"ן). משה מתכוון לאהרן שהוא מתאים הרבה יותר. [משה היה עניו גדול ולא רצה להתפאר על עם ישראל (רמב"ן). כתוב על חזן שקצת יסרב, אך כאן הוא סרב קצת יותר מדי, ולכן ד' כעס, אך לא ממש כעס, אלא שאין זה מתאים למשה].

(יד) וַיִּחַר אֶף ד' בְּמֹשֶׁה ⁸⁵ - משה לא חטא, אין זה כמו שאר הכעסים. ד' מלמד את משה שהוא חייב ללכת. משה חשב שזה תלוי בו אם הוא רוצה או לא, אך עכשיו הוא מבין שד' מחייב אותו ללכת ולכן הוא מוכן (אוה"ח) ⁸⁶. וַיֹּאמֶר הֲלֹא - הרי. אֶהְיֶה אִתְּךָ הַלְלוּ - שהוא משבט לוי. יִדְעָתִי כִּי דָבָר יִדְבֹּר הוּא - אני יודע שהוא יודע לדבר טוב (ספורנו ורשב"ם), ובכל זאת אני רוצה שאתה תדבר / ולכן אצרף אותו. וְגַם - אולי אתה חושב שהוא יקנא בך, שאפילו שאתה קטן ממנו אתה נבחרת להיות המנהיג, אין לך מה לדאוג: הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקִרְאָתְךָ - עתיד לצאת לקראתך. וְרָאָה וְשָׁמַח בְּלִבּוֹ - אהרן לא יקנא בך, אלא ישמח שזכית להיות המנהיג. ולא רק שיראה שמחה בפנים, אלא באמת ישמח בלב ⁸⁷. ⁸⁸ ובזכות זה ישמח בליבו זכה לחושן על ליבו.

(טו) וַיִּדְבֹּר אֵלָיו וְשָׁמַח אֶת הַדְּבָרִים בְּפִיו - תאמר לו מה לומר. וְאֲנִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְעִם פִּיהוּ - אעזור לכם שפרעה יקבל את דבריכם (ספורנו). וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן - ואני אלמד אתכם את כל מה אתם צריכים לעשות. [הוריתי מלשון מורה, מלשון תורה].

(טז) וַדְּבַר הוּא לָךְ - בשבילך, במקומך אֶל הָעָם - כל פעם שצריך לדבר אל עם ישראל אהרן ידבר במקום משה ⁸⁹. וְהָיָה לָךְ לִפְנֵי הָעָם - הוא יהיה המתורגמן שלך, אתה תגיד את הדברים בקצרה, והוא ירחיב ויפרש את הדברים. וְאֶתְּהָהּ לִפְנֵי הָעָם - לשר, לחשוב. אתה תגיד לו מה לומר ומה לעשות. צ"ע אם זה שאהרן מצטרף לשליחות זה בגלל בקשתו של משה או שזה מה שד' תכנן בכל מקרה.

⁸⁰ חידה: אפה יש בתפילה עוד מקום שכתוב שם אדנות ולא שם הויה.

⁸¹ תשע"ג: לא איש דברים אנוכי - ואני יכול לא אצליח להתנסח כראוי מול פרעה, כי אני בקיא בנימוסי המלכות ובשפה המצרית. כי כבד פה וכבד לשון אנוכי - הדיבור וההתנסחות קשות וכבדות. [קצת התקשתי להסביר פירוש מילים אלו, וגם התקשתי להסביר שמשה לא ידע להתנסח טוב. נראה לי שעדיף להסביר שהיה מגמגם כרוב הפרשנים (הילדים עצמם הזכירו את זה שהוא מגמגם, ואמרתי שזה פירוש נוסף). אך גם הסבר זה לא עבר בקלות, היו ילדים שקצת צחקו על המציאות של הגמגום, וגם כשכתוב "ואני ערל שפתיים" משמע שם ברש"י שאינו מצד הגמגום, וצ"ע עוד איך להסביר. ואולי כמו הרשב"ם שאינו בקיא בלשון המצרית ובנימוסים המצריים.

⁸² הרחבה: מי שמציעים לו להיות שר הביטחון או ראש ממשלה ישר הוא ירצה לא משנה אם הוא מתאים או לא. פה משה חושב שהוא לא מתאים וקשה לו לקבל. יש ולהוסיף ולהעיר את דברי האוה"ח שמשה מבין מד' שזה תלוי בבחירתו של משה אם לקבל שליחות זאת או לא.

⁸³ אבע"ז מפרש שכך נולד משה.

⁸⁴ פתיחה: פנטומימה של עיוור חרש ואילם. למדנו ביום של שלג, אז עשיתי תירפיה - הילדים היו עיוורים ונתתי להם משימות.

⁸⁵ פתיחה: כששינו אמרתי לילד להמשיך בלי רשות, וכעסתי עליו. אמרתי שזה לא כעס אמיתי, אלא זה רק בא לבטא שאני לא מסכים שימשיך.

⁸⁶ הרחבה: כמו אמא שאומרת לבן שלה שיפסיק לשחק, אחרי כמה פעמים היא מרימה את הקול וכאילו כועסת. היא לא באמת כועסת אלא רוצה להבהיר לו שהיא רצינית. דוגמא יותר טובה: ילד לומד בהפסקה, אני אומר לו צא לשחק והוא ממשיך ללמוד, כי הוא חושב שאני לא מכריח אותו, אחרי כמה פעמים אני כועס עליו. למה? כי הוא עשה משהו לא טוב? לא, כי אני רוצה שהוא יבין שזה לא תלוי בבחירתו ואני מחייב אותו.

⁸⁷ הרחבה: לפעמים אדם מראה שהוא שמח רק כדי לגרום לשני תחושה טובה, כאן זאת תהיה שמחה אמיתית.

⁸⁸ הרחבה: מנחם ציון הזכיר לי סיפור מלפני 8 שנים: למדתי חברותא עם מירון, והוא כל הזמן היה אומר לי "איזה שם יפה יש לך", ואני חשבתי שהוא אומר את זה מן השפה ולחוץ, רק כדי לשמח אותי, אך כשנולד לו בנו בכורו, והוא קרא לו "מנחם ציון", הבנתי שהוא באמת אוהב את השם הזה [מירון חשב על השם הזה עוד לפני ההריון, והלידה הייתה בדיוק בחודש מנחם אב].

⁸⁹ צ"ע: אנו רואים שאהרן ידבר אל העם במקום משה, אך לא ראוינו מי ידבר אל פרעה. ולכאורה מהפוסק הקודם נראה שאהרן ידבר גם אל פרעה, ובאמת אהרן ומשה דיברו אל פרעה ואל העם, אך נראה שזה רק בפעם הראשונה, ומהפעם השניה והלאה רק משה צריך לדבר ורק בהמשך ד' יצרף את אהרן לכל הגאולה.

(יז) וְאֵת הַמִּשֶּׁה הַזֶּה – שְׁעִשִּׂית בּוֹ אֶת אוֹת הַנַּחֲשׁ (אבע"ז). תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֵת – אֶת אוֹת הַנַּחֲשׁ וְאֵת חֶלֶק מַעֲשֵׂת הַמַּכּוֹת (רמב"ן).

משה שב למצרים. דגשים: הכרת הטוב של משה ליתרו (לכן מבקש ממנו לשוב למצרים).

(יח) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יִתְרֹ – הוּא יִתְרוֹ. ולפעמים הו' יורדת.⁹⁰ **וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהֶיךָ נָא – עַכְשָׁיו / בְּבִקְשָׁה וַאֲשׁוּבָה אֶל אֶחָי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם – יִתְרוֹ נִחְשַׁב לוֹ כֹּאב, שֶׁהָיָה נָתַן לוֹ לֶחֶם וּבֵית וְאִשָּׁה, לִכְן מֹשֶׁה אָמַר לוֹ לִפְנֵי שֶׁהוּא יוֹצֵא לְהַכִּיר טוֹבָה לְמִי שֶׁעָשָׂה לוֹ טוֹבָה (העמ"ד), וְאִפְּלוֹ אוֹלִי הוּא מִבְּקֵשׁ מִמֶּנּוּ רִשּׁוֹת לְצִאָתוֹ (רלב"ג). וְאֶרְאֶה הַעוֹדָם – הָאֵם עַדִּינָה הֵם חַיִּים – (כְּמוֹ "הַעוֹד אֲבִי חַי").** ברור שהם חיים, אלא השאלה אם הם חיים טוב. למה משה לא סיפר לו שהוא הולך לגאול את ישראל? נראה לנו שזה מענוותנותו (חוברות מורשה)⁹¹. האוה"ח כותב שזה בגלל שהוא הבין שד' לא רוצה שהוא יגלה. **וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם – יִתְרוֹ מִבְּרַךְ אוֹתוֹ שִׁיזְלִיחַ בְּכָל מָה שֶׁעוֹשֶׂה, וְהַלִּיכְתּוֹ תִּהְיֶה שְׁלָמָה בְּלִי שׁוֹם פָּגַע (כְּמוֹ "שְׁלוֹם עֲלֵיכֶם", בְּבִרְכַּת לְבָנָה).**

(יט) כִּפִּי שְׂרָאִינוּ מֹשֶׁה לֹא רָצָה לְקַבֵּל אֶת הַשְּׁלִיחוֹת וְהוּא נִסָּה בְּכָל מִינֵי דְרָכִים לְבַקֵּשׁ לוֹוֹתָר עַל הַשְּׁלִיחוֹת. הייתה עוד טענה שמששה יכל לטעון: יש מי שרוצה להרוג אותי במצרים. אך משה לא פחד. בכל זאת ד' אומר לו שאין לו מה לדאוג (אוה"ח). **וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבָּר – מֹשֶׁה כָּבַד לֹא בִּסְנָה. לֵךְ שָׁב מִצְרַיִם כִּי מָתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמִּבְּקָשִׁים אֶת נַפְשָׁךָ – שְׂרוּצִים לְהַרְגוֹ אוֹתְךָ.** פרעה כבר למדנו שמת, וגם החיילים שניסו להרוג את משה מתו. אך גם שני העברים הניצים (דתן ואבירם)⁹². שאל תלמיד: והרי הם לא מתו? (ראינו שארבעה חשובים כמת: עני, מצורע, סומא, מי שאין לו בנים). הסברנו שהם נהיו עניים, וכאשר יגיעו למלך קרועי בגדים הוא לא יתייחס אליהם (ר"ן נדרים ז:).

(כ) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו – שְׁנֵי בָנִים, כִּי לְבִנְתָּיִם נִוּלַד גַּם אֲלִיעֶזֶר (אבע"ז). וַיִּרְכְּבֵם עַל הַחֲמֹר – עַל חֲמֹר אֶחָד אֶת כּוֹלָם (אבע"ז). או שהכוונה לכמה חמורים (רס"ג), [כְּמוֹ "הַעִיט" בְּבִרְיָת בֶּן הַבְּתָרִים].⁹³ **וַיָּשָׁב אֶרְצָה מִצְרַיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה – כִּשְׁהוּא יֹצֵא מִמִּדְבָּר אֶת מֹשֶׁה הָאֱלֹהִים – מִטָּה אֱלֹהִים, שֶׁנַּעֲשֶׂה בּוֹ נִסִּים אֱלֹהִים. בְּיָדוֹ [כְּמוֹ שֶׁאֵין מִסְפָּר שֶׁהִלְכְּתִי מִהַבֵּית שְׁלִי לְתַלְמוּד תּוֹרָה וּלְקַחְתִּי אִתִּי סוֹכְרִיּוֹת, וְזֶה לֹא יִקְרָא שִׁסְפֵּרְתִּי שְׁלֹא לִפִּי הַסֵּדֶר].** שאלנו: למה משה לוקח איתו את אשתו ובניו למקום שיש בו צרות ויסורים? זה שמששה לוקח אותם זאת הוכחה שהוא מאמין באמונה שלמה שהם יצאו (רמב"ן). סיבה נוספת – שלא יפסידו את מתן תורה (מדרש).

(כא) וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה בְּלִקְחָתְךָ לְשׁוֹב מִצְרַיִמָּה רְאֵה כָּל הַמִּפְתִּים אֲשֶׁר שָׂמַתִּי בְּיָדְךָ – אֵל תַּחֲשׁוּשׁ וְתַפְחָד מִפְּרַעְיָה, אֵלָּא זָכוֹר אֶת הַמוֹפְתִים שֶׁאֵין עֵתִיד לוֹמַר לָךְ (וְמָה שֶׁכָּתוּב 'שְׁמַתִּי' זֶה – כִּי בַעֲתִיד יִהְיֶה אֲפֶשֶׁר לוֹמַר עַל זֶה 'שְׁמַתִּי'), וְתַעֲשֶׂה אוֹתָם בְּמַדּוּיק⁹⁴. וְעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פְרַעְיָה וְאֵנִי אֶחְזֹק אֶת לְבָבוֹ – שִׁיְהִיָּה לוֹ לֵב חֲזָק, כְּבֹד, שְׁלֵא מוֹכֵן לוֹוֹתָר.⁹⁵ וְלֹא יִשְׁלַח אֶת הָעָם:

(כב) וְאָמַרְתָּ אֶל פְּרַעְיָה כֹּה אָמַר ד' בְּנֵי בְּכֹרֶיךָ יִשְׂרָאֵל – תִּדַּע לָךְ עִם מִי אֶתָּה מִתְעַסֵּק, עִם עַם יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא הֶבֶן הַחֲשׁוֹב שֶׁל ד' ('בְּכוֹר' מִלְשׁוֹן חֲשׁוֹב). כֹּאן מִתְבָּרַר סוֹפִית שִׁיעָקֵב הוּא הַבְּכוֹר וְלֹא עֲשִׂיו.

(כג) וְאָמַר אֱלִיָּה – כֹּךְ אָמַר ד': שְׁלַח אֶת בְּנֵי יִזְעַבְדְּנִי וְתִמְאָן לְשַׁלְּחוֹ – וְאֵם תִּמְשִׁיךְ לְסָרֵב לְשַׁלְּחוֹ (אוֹנְקֶלוֹס, בְּצִירוֹף רִש"י). **הִנֵּה אֲנִי הֹרֵג אֶת בְּנֶךָ בְּכֹרְךָ – מִידָּה כְּנֶגֶד מִידָּה (סְפּוֹרִנוֹ) יִהְיֶה הֶבֶן הַבְּכוֹר שֶׁלְךָ, (וְגַם יִהְיֶה כָּל הַבְּכוֹרוֹת הַמִּצְרִיִּים). הַקֵּב"ה אָמַר לְמֹשֶׁה לוֹמַר אֶת זֶה לְפְרַעְיָה יִשָּׁר בְּהַתְחַלָּה וְלֹא לְחִכּוֹת לְסוֹף הַמַּכּוֹת, כְּדֵי לֹאֲפֶשֶׁר לְמִצְרַיִם לְחַזֹּר כְּבָר בְּהַתְחַלָּה בְּתוֹבָה, כִּי יִדְעוּ מָה עֵתִיד לִהְיוֹת לָהֶם.**

קיום מצוות ברית המילה. דגשים: דקדוק עם הצדיקים.

⁹⁰ תשע"ג: ונכתב שמו בקיצור / 7 שמות יש לו / אחרי שמששה התעלה בבבואה יתרו נהיה נמוך ביחס אליו לכן ירד לו ו'.

⁹¹ תשע"ג: סיפרנו על דגן ורטמן ה"ד שלא גילה להורים שלו שהיה מצטיין.

⁹² הוספה: מכאן נראה שהם ראו בעצמם, ולפי זה נראה שמש"כ "אכן נודע הדבר", הכוונה שהם פרסמו באותו רגע, ודו"ק.

⁹³ תשע"ג: [שאלו צעירי הצאן – למה לא כתוב "על חמורו"? הגענו לזה שזה היה חמור מיוחד, ובעצם מרגע קבלת השליחות הכל נהיה מיוחד – החמור, המטה...]. [סיפרנו על תלמי 720 הזקנים. ועל כך שכולם תרגמו "נושא בני אדם", כי אם לא כן ישאל תלמי – וכי לא היה למשה סוס או גמל לקחת אותם (שכנראה זה יותר נח)].

⁹⁴ צ"ב: איני זוכר מה המקור למה שכתבתי. וע"פ רש"י כפשוטו – 'ראה' במשמעות – תתבונן ותשים לב לשליחות, שתתאמץ ותתגבר לעשותה, ע"ש.

⁹⁵ הפעלה: לקחתי תלמיד ואמרתי לו – תביא לי את הסוכריה שיש לך. הוא לא הסכים. התחלתי להרביץ לו והוא לא הסכים. זה אומר שיש לו לב חזק.

⁹⁶ צ"ע: למה זה כתוב כאן, הרי זה מוזכר לפני זה?

⁹⁷ הקשה תלמיד – משמע שהעמים האחרים גם בנים, והרי רק עם ישראל נקראים בנים של ד'?

(כד) וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בְּמִלּוֹן – כשהגיע למקום הלינה. משה היה צריך למול את אליעזר, אך זה היה מעכב אותו מלעשות את השליחות. לכן רק כאשר הגיע למלון שהיה צמוד למצרים רצה למול (ולמול שם זה כבר לא מסוכן, כי אין לו עוד הרבה דרך ללכת).⁹⁸ משה הגיע למלון ולפני שהלך למול את אליעזר רק בדק אפה הם ישנים וכדומה.⁹⁹ **וַיִּפְגְּשֻׁהוּ ד'** – ד' התגלה אליו בדרך זו של דין – לרמוז לו ע"מ שיעשה מה שצריך. **וַיִּבְקֶשׁ הָמִיתוּ** – את משה, על כך שלא ישר מל את אליעזר. וכבר נהיה למשה חולי והוא התחיל לרעוד (אבע"ז). ד' מדקדק עם צדיקים כחוט השערה.

(כה) וַתֵּקֶחַ צִפְרָה צֹר – דבר חד (אבע"ז). **וַתִּכְרֹת** – ותחתוך. **אֶת עֶרְלַת בְּנֵהּ וַתַּגֵּעַ לְרִגְלָיו** – ותשליך את הערלה לכיוון רגליו של משה, כדי לרמוז שלא צריך להעניש את משה כי היא מלה את אליעזר. **וַתֹּאמֶר¹⁰⁰ כִּי חֲתָן דְּמִים אֲתָה לִי** – חתן = משה. דמים = שפיכות דמים. אתה גורם שפיכות דמים למשה. כיצד? זה שמשה לא מל אותו זה גורם לו לְהַעֲנִשׁ. ציפורה לא ידעה אם זה יעזור שהיא תימול את אליעזר, היא ניסתה.

(כו) וַיֵּרָף מִמֶּנּוּ – ד' עוזב את משה. (רשב"ם) ומשה נהיה בריא. **אֲזַ אֲמַרְהָ** – ואז מבינה ציפורה שבאמת ד' לא רוצה להעניש את משה, אלא לזרז אותו למול את בנו. ואז אמרה: **חֲתָן דְּמִים לְמֹולֶת** – משה (חתן) כמעט מת (דמים) בשביל ברית המילה ("למולות"), בשביל שימול (ריב"א, גו"א בדעת רש"י. מובא ברש"י כפשוטו).

המפגש עם אהרן. דגשים: ענוותנותו של אהרן ומשה. גדולתו העצומה של משה רבנו. האמונה של עם ישראל.

(כז) הַקִּדְמָנוּ שְׂאֵהָרֹן הנהיג את עם ישראל כל התקופה הזאת. עוד הקדמנו שאהרן לא יודע מה קורה למשה כל התקופה הזאת, הוא לא יודע שהוא נהיה כזה קדוש. **וַיֹּאמֶר ד' אֶל אֶהֱרֹן לֵךְ לְקִרְאֵת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה** – כתלמיד ההולך לקראת רבו (ספורנו). **וַיִּלְךָ וַיִּפְגְּשֻׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים** – הר סיני. היה זה נס שנפגשו ובמיוחד שנפגשו במקום כה מיוחד.¹⁰¹ **וַיִּשָּׁק לוֹ** – אהרן, שראה עליו קדושה כמו של ס"ת. (ספורנו).¹⁰²

(כח) וַיַּגֵּד מֹשֶׁה לְאֶהֱרֹן אֶת כָּל דְּבָרֵי ד' אֲשֶׁר שָׁלַח – את כל דברי ד', לגבי השליחות ששלח אותו. אהרן שומע שמשה הוא יהיה המנהיג, הוא כלל לא עצוב, להיפך הוא מתמלא בשמחה. **וְאֵת כָּל הָאֵתָת אֲשֶׁר צִוְּהוּ:**

(כט) וַיִּלְךָ מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן – נחשבים כאחד, מרוב אהבתם. **וַיֵּאָסְפוּ אֶת כָּל זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל** – שיעזרו להם, כי א"א שמשה ואהרן ידברו אל כל בני". (אבע"ז), והם שכנעו את עם ישראל להאמין (שמות רבה פרק טז:א'. מובא באוצה"מ י"ב:כ"א).

(ל) וַיִּדְבֹּר אֶהֱרֹן – לעם ישראל **אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ד' אֶל מֹשֶׁה** – כמו שכתוב במסכת אבות: "חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמניין", הבאנו את דברי אבות דר' נתן שזה נלמד ממשה שאף ששמע בעצמו מפי הגבורה הוא נתן לאהרן לדבר.¹⁰³ **וַיַּעַשׂ** – משה (חזקוני). **הָאֵתָת לְעֵינֵי הָעָם:**

(לא) וַיֵּאֱמֹן הָעָם – העם שהיה בשפל המדרגה מאמין שמשה הוא הגואל ומתעודד. יש שהתעודדו גם בלי אותות, יש באות הראשון, יש בשני ויש בשלישי (ע"פ המלבי"ם). **וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד – זָכַר ד' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנִיָּם – צָעָרָם. וַיִּקְדוּ – קִידַת הָרָאשׁ. וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ** – פשוט ידיהם ורגליהם, בתור אמירת תודה לד'.

שלח את עמי. דגשים: החשש הגדול להיכנס לפרעה (איך שמתבטא אצל הזקנים), וגבורתם של משה ואהרן. רשעותו של פרעה, וכיצד עושה עצמו כאילו הוא צדיק תמים.

פרק ה' (א) וַאֲחֵר – אחרי שעם ישראל מאמין בגאולה. (שלב ראשון והכרחי בגאולה)¹⁰⁴. **בָּאוּ מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן** – תיארונו את ההליכה לארמון ביחד עם הזקנים. בתחילה כולם האמינו, אך כשהתחילו להתקרב לארמון התחילו לפחד, פתאום חשבו – אולי

⁹⁸ עיון: צ"ע, דאח"כ הגיע להר האלוקים שהוא ג' ימים רחוק ממצרים. וצ"ל שאין מוקדם וקודם פגש את אהרן. ולפי זה אינו לפי המדרש שאהרן אמר להם לחזור וחזרו למדין.

⁹⁹ מנחם וולף בשם הרב קוק: הכין סעודת ברית המילה.

¹⁰⁰ **וַתֹּאמֶר כִּי חֲתָן דְּמִים אֲתָה לִי** – משערת ציפורה שמשה בסכנה בגלל ההתמהמהות במילה, ולכן היא אומרת – אתה הרוצח של הבעל שלי, ובביאור בפסוקים: חתן = משה. דמים = שפיכות דמים. אתה היית גורם שפיכות דמים למשה.

(כו) וַיֵּרָף מִמֶּנּוּ – ד' עוזב את משה. (רשב"ם) ומשה נהיה בריא. **אֲזַ אֲמַרְהָ** – ואז מבינה ציפורה שבאמת ברית המילה היא הסיבה, ואמרה: **חֲתָן דְּמִים לְמֹולֶת** – משה (חתן) היה מת (דמים) בגלל ברית המילה אילו לא מלנו (למולת).

¹⁰¹ פתיחה: לבקש משני ילדים לעמוד בשני צדדים של החצר וללכת עצומי עיניים, לראות אם יפגשו אחד בשני (אפשר לעשות זאת חצי הפסקה). אפשר להקריא את המדרש.

¹⁰² תשע"ג: [משה לא נישק את אהרן, כי הוא חשב שאהרן יותר חשוב ממנו שהרי הוא קצת יותר גדול ממנו, ולא ראוי לנשק אותו] רמב"ן.

¹⁰³ צ"ע שהרי אהרן דיבר כי כך אמר לו ד'.

¹⁰⁴ הרחבה: שני אחים חופרים מנהרה לכלא שבו כלוא אח שלהם. אחרי חודשיים הם מגיעים אליו והוא אומר – איני רוצה להשתחרר.

באמת ד' לא התגלה למשה, ככל שהתקדמו הפחד, פתאום נעלם זקן, ועוד זקן וכו' עד שכולם נעלמו. רק משה ואהרן העיזו להיכנס ללוע הארי בלי פחד! **וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרַעֲהַ כֹּה אָמַר ד' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל** – ד' שהוא האלוקים של עם ישראל. **שְׁלַח אֶת עַמִּי¹⁰⁵ וַיַּחֲגּוּ לִי בַמִּדְבָּר** – יקריבו לי קרבן. (כמו "איסרו חג בעבותים").

(ב) וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ מִי ד' אֲשֶׁר אֲשַׁמְעַ בְּקֻלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל – הדגשנו את הגאווה של פרעה, מי זה כבר ד', אני לא מפחד ממנו. **לֹא יִדְעֹתִי אֶת ד'¹⁰⁶** – אני בכלל לא מכיר אלוהים כזה. פרעה הסתכל בספר שכתוב בו את כל האלוהים ולא מצא כזה אלוהים וגם **אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח** – וגם אם יש ד', את ישראל אני לא אשלח (אוה"ח).

(ג) וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעֶבְרִים – כאן הזכירו את האלוקים של האבות, אותם פרעה ודאי מכיר (אבע"ז). **נִקְרָא עַלֵינוּ** – נגלה עלינו. **נִלְכָּה נָא דָרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר** – עד להר סיני. **וְנִזְבְּחָה לְד' אֱלֹהֵינוּ פֶּן יִפְגְּעֵנוּ בַּדֶּבֶר אוֹ בַּחֶרֶב** – שמא יפגע בך ובעמך במגפה או בחרב (וזהו מכת בכורות). אנו רואים את האומץ של משה ואהרן מצד אחד, ומצד שני את הכבוד שרכשו לו ולכן אמרו לו זאת בדרך רמז.

(ד) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמַה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת הָעָם מִמִּצְרָיִם – תיארנו את התמימות של פרעה, למה אתם מבטלים את העם מעבודתו, הוא עובד כל כך יפה ואתם מפריעים לו (כאילו פרעה מנהל עבודה). **לָכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם** – לעבודתכם, עם משפחתכם, שהרי שבט לוי לא עובד.

(ה) וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ הֵן רַבִּים עֲמָה עִם הָאָרֶץ – הרי יש המון עובדים. **וְהַשְׁבַּתֶּם אֹתָם מִסִּבְלֹתָם** – וביטלתם אותם מהעבודה שלהם.

הכבדת השיעבוד. דגשים: הדגשנו את הסבל הנורא שעם ישראל עובר. דיברנו על מעלתם של שוטרי בני ישראל.

(ו) וַיֵּצֵא פְּרַעֲהַ בַּיּוֹם הַהוּא – באותו יום. **אֶת הַנֹּגְשִׁים¹⁰⁷** – השולטים. הם היו מצרים והשוטרים יהודים. על כל שוטר 10 מבני ישראל, על כל נוגש 10 שוטרים. **בָּעָם וְאֶת שֹׁטְרָיו לְאֹמֶר¹⁰⁸:**

(ז) לֹא תֹאסְפוּן לַתַּת תִּבְּן לָעָם לְלַבֵּן הַלְבָּנִים – להכין את הלבנים. **כְּתָמוֹל שְׁלֹשָׁם** – כפי שעשו אתמול ושלשום. כל הזמן עד היום. **הֵם יִלְכוּ וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם תִּבְּן** – ואספו להם תבן (מערבבים אותו בעפר ומים ומכינים לבנים, בחמה או באש).

(ח) וְאֶת מִתְּכַנֵּת הַלְבָּנִים – את מספר הלבנים. **אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים תָּמוֹל שְׁלֹשָׁם** – שעשו עד כה. **תִּשְׁיִמוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגְרַעוּ מִמֶּנּוּ** – אל תפחיתו ממנו. **כִּי נִרְפִּים הֵם** – בטלנים הם (אונקלוס). כל פעם עוזבים המלאכה. כמו "וירף ממנו"). **עַל פֶּן** – בגלל זה הם צעקים **לֹאֲמֹר נִלְכָּה נִזְבְּחָה לְאֱלֹהֵינוּ** – בגלל שהם בטלנים הם רוצים ללכת (תיארנו שח"ו ילדי הכיתה מפריעים מאוד, ואני רוצה להפסיק ללמד, אז אני מוצא תירוצים למה לא להיות).

(ט) תִּכְבֹּד הָעֶבֶדָה עַל הָאֲנָשִׁים – תקשה העבודה. **וַיַּעֲשׂוּ כֹה וְאֵל יִשְׁעוּ בְּדַבְרֵי שֹׁקֶר¹⁰⁹** – ואל ידברו דברים לא הגיוניים^{110, 111}.

(י) וַיֵּצְאוּ נֹגְשֵׁי הָעָם וְשֹׁטְרָיו – תיארנו את ההבדל בדרך בו יצאו הנוגשים (בשמחה) והשוטרים (בעצב רב). **וַיֹּאמְרוּ אֶל הָעָם לֹאֲמֹר כֹּה אָמַר פְּרַעֲהַ אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם תִּבְּן:**

(יא) אֲתֶם לָכוּ קָחוּ לָכֶם תִּבְּן מֵאֲשֶׁר תִּמְצְאוּ – וכדאי שתעשו את זה כמה שיותר, למה – **כִּי אֵין נִגְרַע מִעֲבֹדְתְכֶם דֶּבֶר** – כי לא נחסר מכמות העבודה שלכם כלום.

(יב) וַיִּפֹּץ הָעָם – העם התפזר. **בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם לְקִשְׁשׁ קֹשׁ לְתִבְּן** – לאסוף קש בשביל להכין תבן. הקש זה חתיכות גדולות, והתבן זה חתיכות קטנות¹¹². אסיפה של תבן. לקושש פירושו לאסוף, וזאת הסיבה שקוראים לקש "קש", כיוון שאוספים אותו. (כמו בקבוק כי עושה קול – בוק, בוק, בוק). סיפרנו שבני ישראל הלכו למקומות קרובים שיש בהם קש אך המצרים סילקו אותם, ולכן היו צריכים ללכת מאוד רחוק.

¹⁰⁵ תשע"ג: כאן לא אמרו שילכו לשלושה ימים (אף שיכול להיות שזאת הייתה כוונתו, אך זה לא נאמר במפורש).

¹⁰⁶ תשע"ג: אני לא מכיר את ד' שהוא האלוקים של ישראל, אני לא רואה שד' מתגלה לעם ישראל כל השנים הללו. (ע"פ אבע"ז, וצ"ב)

¹⁰⁷ חידה: שיר של חנוכה בפסוק זה. נוגש במעוז צור.

¹⁰⁸ הפעלה: שאלתי מי רוצה להיות פרעה / נוגש / שוטר. כל אחד שינן את החלק שלו בפסוק זה.

¹⁰⁹ חידה: אותה מילה בהיפוך אותיות – יעשו, ישעו.

¹¹⁰ הוספה: האונקלוס מתרגם ועשו וישעו אותו דבר.

¹¹¹ הפעלה: לקחתי תלמיד שאלתי אותו שאלות בחשבון, ואז התחלתי למשוך לו באוזניים, ואז הוא לא ידע לענות על השאלות. [אח"כ בשינון המשכתי למשוך באוזניים של התלמידים.

¹¹² צ"ע אם להסביר כן. נראה לי שזה מובא ברש"י כפשוטו.

(יג) וְהַנִּגְשִׁים אֲצִים – דוחקים, מזרזים¹¹³. לֹא־מֵר – וכך הם אומרים. פִּלּוּ מַעֲשֵׂיכֶם – סיימו מעשיכם. דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ – כמות של כל יום תגמרו ביומו. כָּאֲשֶׁר בְּהִיּוֹת הַתֶּבֶן – כמו שעשיתם כאשר קיבלתם תבן.

(יד) וַיִּכּוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁמוּ עֲלֵהֶם – על בני ישראל. נִגְשֵׁי פְרֻעָה – הנוגשים מינו את השוטרים. לֹא־מֵר – הנוגשים היכו אותם ואמרו להם: מִדּוּעַ לֹא כָלִיתֶם תְּקֵקֶם לְלֶבֶן – למה לא סיימתם את הכמות הקצובה לכם. כְּתָמוֹל שְׁלֹשָׁם – כמו שעשיתם שלשום¹¹⁴. גַּם תָּמוֹל גַּם הַיּוֹם – אתמול והיום לא סיימתם. אתמול כי העם שמע את דברי אהרן וראה את המופתים, והיום כי לא הספיקו.

(טו) וַיִּבְאוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל – לא ברור כמה זמן עבדו עד שהגיעו לפרעה (מחלוקת¹¹⁵). וַיִּצְעֲקוּ אֶל פְּרֻעָה לֹא־מֵר לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ:

(טז) תָּבֵן אֵין נָתַן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבָנִים אֲמָרִים לָנוּ עָשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מַפִּים וְחֲטָאת עֲמָךְ – עמך חוטא על כך שהוא מכה אותנו לחינם.

(יז) וַיֹּאמֶר נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים – אתם בטלנים, עוזבים את המלאכה (אמר פעמיים להדגיש). עַל כֵּן – ובגלל זה אַתֶּם אֲמָרִים נִלְכָּה נִזְבָּחָה לַד':

(יח) וַעֲמָה לָכוּ עֲבָדוֹ וְתָבֵן לֹא יִנָּתֵן לָכֶם וְתָבֵן לְבָנִים תִּתְּנוּ – ואת כמות הלבנים תתנו.

(יט) וַיִּרְאוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־עַם יִשְׂרָאֵל – את עם ישראל. בָּרַע – במצב רע. לֹא־מֵר – כי כך אמרו להם. לֹא תִגְרְעוּ מִלְּבָנֵיכֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ – אל תחסירו מהכנת הלבנים, מה שהכנתם כל יום (=דבר יום) תכינו ביומו.

למה הרעותה. דגשים:¹¹⁶

(כ) וַיִּפְגְּעוּ – ויפגשו. אֶת מִלְּשָׁה וְאֶת אֶהֱרֹן – המציאות הזאת כל כך קשה לעם ישראל, והיו אנשים שאף כעסו על משה ואהרן, היו אנשים חצופים שהתבטאו בחוצפה למשה ואהרן.¹¹⁷ נִצְבִּים לְקִרְיָתָם – האנשים עמדו לקראת משה ואהרן. בְּצִאתָם מִמָּאֵת פְּרֻעָה – כשמשה ואהרן יצאו מפרעה¹¹⁸.

(כא) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם – דתן ואבירם. יִרְא ד' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט – יתגלה ד' עליכם וישפוט אתכם. אֲשֶׁר – בגלל ש... הַבְּאֲשָׁתָם אֶת רִיחֲנוּ – עשיתם את ריחנו באוש (אנו עכשיו עוד יותר מאוסים). בְּעֵינֵי פְרֻעָה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו – בעיני פרעה ועבדיו החשובים. לָמָּה תִּרְבּוּ בְּיָדָם לְהַרְגָנוּ – שכעת הם מוכנים גם להרוג אותנו. (העבודה כל כך קשה שגם היה שהיו מתים ממנה).

(כב) משה שומע את הדברים, ובענותנותו הוא לא מחזיר להם, איך אתם מדברים וכו'. אלא הוא חושב על הדברים ואומר: באמת אני לא מבין למה ד' עשה את הדבר הזה¹¹⁹. משה מחליט לשאול את ד'. וַיִּשָּׁב מִלְּשָׁה אֶל ד' – כנראה למקום בו הוא מדבר עם ד' / בו הוא מתפלל. וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי לָמָּה הִרְעַתָּה לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי – אמנם אמרת לי שפרעה לא ישמע, אבל לא רק שהוא לא שומע אלא המצב נהיה עוד יותר גרוע.¹²⁰ (אבע"ז ורמב"ן). אם כן למה שלחת אותי?

(כג) וַיִּמָּאֵז בְּאֵתִי אֶל פְּרֻעָה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הִרַע לָעָם הַזֶּה וְהִצֵּל לֹא הִצֵּלְתָּ אֶת עַמְּךָ – ואיזה חילול ד' גדול יצא מזה שאתה לא מציל את העם שלך (מו"ר הרב עמי¹²¹).

¹¹³ חידה: אפה כתוב בבראשית אצים? "ויאצו בלוט".

¹¹⁴ ביאור דברי רש"י: כמו שעשיתם באתמול של שלשום. הרב נחום הסביר לי פסוק זה, ואינני זוכר בדיוק. אולי להסביר – כמו שעשיתם בעבר. לפעמים תמול שלשום זה לא דווקא.

¹¹⁵ אוה"ח – יום אחד, רמב"ן – הרבה זמן

¹¹⁶ תשע"ג: דיברנו הרבה על זה שיש דברים שנראים לרעה ולבסוף מתברר שהכל לטובה. (סיפרנו סיפור בעניין שקרה מגוש קטיף.

¹¹⁷ תשע"ג: מי פגש? היו אלו אנשים חצופים (כפירוש רש"י, והמדרש לימד אותנו שאלו דתן ואבירם), אך כמה ילדים מיאנו לקבל הסבר זה. שהרי פשט הפסוק הוא שאלו השוטרים המובאים לעיל. ועוד – מה הפירוש בצאתם מאת פרעה, מי יצא? ולכן הסבירו שאמרו זאת לא בחוצפה, אלא כשאלה. אשרינו! תיאורנו שדתן ואבירם כנראה עבדו עבודה קשה באיזור של ארמון פרעה, לפתע הם ראו את משה ואהרן יוצאים מארמון פרעה, הם ישר התחילו ללעוס עליהם.

¹¹⁸ תלמידים תשע"ד: שאל תלמיד אהוב: מה משה ואהרן עשו בבית פרעה? לכן התלמיד הסביר – האנשים האלו יצאו. שאלתי: מה האנשים האלו עשו שם? ענה תלמיד מבריק: הם היו שרים אצל פרעה, הזכרנו את רש"י שאומר שהאנשים הם דתן ואבירם. וזה רעיון נפלא, אולי הם כבר חזרו להיות עשירים ופרעה דווקא רצה אותם אצלו. תלמיד נוסף ענה תשובה מדהימה: האנשים הם דתן ואבירם שבאו לפרעה להלשין על משה שהרג את המצרי.

¹¹⁹ הרחבה: ילד מנדנד את השולחן, חבירו צועק עליו – מה אתה עושה, אפילו שהוא צועק הוא מקבל את דבריו. דוגמא נוספת: אבא של ילד לא הביא לו משהו אז הוא צועק ח"ו בצורה חצופה על האבא, אפילו שהוא ממש לא בסדר אבא מקשיב למה שהוא אומר (לא שהוא עושה מה שהוא אומר אלא מקשיב).

¹²⁰ תשע"ג: חשבתי שישיר אתה תכה את פרעה, ועברו כבר כמה חודשים. וגם המצב נהיה יותר גרוע ולא אותו דבר.

¹²¹ הרב אמר שזה עולה מתוך פשט הפסוקים. כי עד שד' כפה את משה ללכת לשליחות, היה עם ישראל 'העם הזה', אחד מבין כל העמים, אך עכשיו הוא 'עמך', ברגע שדיברתי עם פרעה כולם יודעים שהעם הזה הוא עמך ונחלתך, ואם אינך גואל אותו – השכינה נשאת בגלות, ואין לך חילול ד' גדול מזה.

פרק ו' (א) וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה עֲתָה תֵרָאֶה - עכשיו תראה, הגאולה ממש קרובה. אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפָרְעֹה כִּי בְיַד חֲזָקָה - של ד'. יִשְׁלַחֵם וּבְיַד חֲזָקָה - של פרעה. יִגְרָשֶׁם מֵאֶרְצוֹ - פרעה כ"כ יסבול שהוא יחייב את עם ישראל לצאת.¹²²

סיימנו בסיעתא דשמיא

¹²² דיברנו הרבה על זה שיש דברים שנראים בתחילה לרעה, ובסוף מתברר שהם לטובה. הילדים הצדיקים שאלו: אפה התברר שזה היה לטובה? ילד אחד ענה: אנחנו לא מבינים את החשבונות של ד'. ילד אחר ענה: בזכות זה השיעבוד היה פחות זמן.